

Mateja Čop

studentica Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Iva Svalina

studentica Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Obiteljskopравни aspekt izdvajanja djeteta iz obitelji

UDK: 347.637(497.5)

Sažetak

Obiteljska zajednica kao stup društva pod osobitom je zaštitom države i pravnog sustava. Postupajući u skladu s međunarodnim standardima, Republika Hrvatska štiti čitav niz prava djeteta Ustavom te odgovarajućim zakonodavnim odredbama. Cilj ovog članka je prikazati postupanje nadležnih tijela prilikom primjene dvije represivne mjere obiteljskopravne zaštite - mjere oduzimanja roditeljima prava na život s djetetom te mjere lišenja roditeljske skrbi, kao i na prednosti i nedostatke pojedinog izvanobiteljskog smještaja djece do kojeg dolazi primjenom navedenih mjera. S osvrtom na provedeno istraživanje, autorice iznose uočene nelogičnosti kao i nekonzistentnu primjenu zakonskih odredaba te potrebu za odlučnijom reakcijom nadležnih tijela. Također prilažući statističke podatke, autorice potkrepljuju zaključke izvedene na temelju istraživanja.

Ključne riječi: najbolji interes djeteta, mjere za zaštitu prava i dobrobiti djeteta, oduzimanje prava roditelju da živi s djetetom i odgaja ga, lišenje roditeljske skrbi, izvanobiteljski smještaj

1. Uvod

Sustav zaštite prava i interesa djeteta razvio se kao posljedica napretka čovječanstva. Iako povrede dječjih prava postoje od davnina, tek s razvojem svijesti o nužnosti zaštite dobrobiti djeteta pravnim uređenjem, društvo je postiglo adekvatnu regulaciju te sustav reakcije na povrede dječjih prava. Imajući u vidu načelo najboljeg interesa djeteta, zakonodavac je propisao različite mogućnosti zaštite djeteta, ovisno o vrsti i jačini povrede prava djeteta te nizu drugih obiteljskopравnih faktora, koji će u konačnici utjecati na odluku o primjeni najadekvatnije mjere djetetove zaštite. Cilj autorica je osvijestiti postojanje problema prilikom primjene represivnih mjera za zaštitu prava i dobrobiti djeteta izrečenih prema roditeljima, ponajprije mjere oduzimanja roditeljima prava da žive sa svojim djetetom i odgajaju ga. Izlažući činjenično stanje provedenog istraživanja te razmatranja proučenih predmeta u kojima su primijenjene neke od mjera, osvrćemo se na najvažnije opasnosti odrastanja djece u nezdravom obiteljskom okruženju. Ujedno, nadopunjujemo zaključke istraživanja analizom statističkih podataka o primjeni mjera obiteljskopravne zaštite.

2. Mjere za zaštitu prava i dobrobiti djeteta

U ovome dijelu prikazat ćemo prava djeteta utvrđena Ustavom Republike Hrvatske (u daljnjem tekstu: Ustav),¹ međunarodnim ugovorima te važećim zakonima iz područja obiteljskopravne zaštite. Utvrdit ćemo koje su pravne mjere obiteljskopravne zaštite, kojim su propisima utvrđene i na koji se način mjerama štite zajamčena prava djeteta.

2.1. Opće napomene o pravima djeteta

U središtu našeg interesa nalazi se nekoliko odredbi reguliranih 3. dijelom glave III. Ustava Republike Hrvatske pod nazivom "Gospodarska, socijalna i kulturna prava". Ustav tako stavlja obitelj pod osobitu zaštitu države te brak definira kao životnu zajednicu žene i muškarca.² Člankom 63. Ustava određeno je da država štiti majčinstvo, djecu i mladež, dok je člankom 64. Ustava propisano da su roditelji dužni odgajati, uzdržavati i školovati djecu. Također, roditelji su odgovorni osigurati pravo djetetu na potpun i skladan razvoj njegove osobnosti. Člankom 65. propisana je dužnost svih da uz nemoćne osobe štite i djecu.

U okviru dokumenata zaštite ljudskih prava na međunarodnoj razini najveći značaj ima Opća deklaracija o ljudskim pravima,³ kao prvo javno definiranje građanskih, političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, čime zauzima najvažnije mjesto u afirmaciji ljudskih prava općenito, stječe moralnu vrijednost i postavlja temelje suvremenih ustava i zakona.⁴ Od dokumenata koji isključivo reguliraju prava djeteta, povijesno prvim naziva se Deklaracija Lige naroda „Opća prava djeteta“,⁵ koji je kao prvi dokument te vrste postavio načela koja će poslužiti kao glavne smjernice svih budućih dokumenata za daljnju razradu prava djece. Deklaracija o pravima djeteta,⁶ kao još jedan iznimno važan dokument u području zaštite prava djeteta, kasnije je pretočen u Konvenciju o pravima djeteta⁷ čiji se izniman značaj očituje u definiranju univerzalnih načela, koja država potpisnica mora u okvirima svoje suverenosti jamčiti svakom djetetu, potom njezinoj pravnoj snazi (riječ je o pravno obvezujućem aktu, za razliku od Deklaracije koja ima moralnu snagu) i obvezujućem učinku prema stranci državi potpisnici na pridržavanje odredbi, kao i nadzor nad izvršavanjem obveza.

Konvencija o pravima djeteta definira dijete kao pravni subjekt s pripadajućim pravima, a ne samo kao osobu koja treba posebnu zaštitu, pritom određujući djetetom osobe do osamnaeste godine života, osim ako se zakonom koji se primjenjuje na dijete, granica punoljetnosti ne odredi drugačije⁸ te određuju obveze država nakon ratifikacije Konvencije. Niti jedno pravo zajamčeno Konvencijom nema prednost u ostvarenju pred drugim pravom, budući da je ostvarenje svih prava potrebno radi cjelovitog psihofizičkog razvoja

¹ Ustav Republike Hrvatske NN 56/1990, 135/1997, 113/2000, 28/2001, 76/2010, 5/2014

² Ustav čl. 62.

³ Opća deklaracija o ljudskim pravima (Universal declaration of human rights), UN General Assembly, 10 December 1948., Resolution 217 A (III), dostupno na: <http://www.un.org/en/documents/udhr/>; Odluka o objavi Opće deklaracije o ljudskim pravima, Službeni list SFRJ, br. 15/1990.

⁴ I. ČUBELIĆ, Prava djece u međunarodnim dokumentima, Crkva u svijetu, vol. 29. no. 4., 1994., str. 453 - 455.

⁵ Ženevska deklaracija o pravima djeteta (Geneva Declaration of the Rights of the Child), League of Nations, 26 September 1924., dostupno na: <http://www.un-documents.net/gdrc1924.htm>

⁶ Deklaracija o pravima djeteta (Declaration of the rights of the child), 1959. UN General Assembly, 20 November 1959, Resolution 1386 (XIV), dostupno na: <http://www.un-documents.net/a14r1386.htm>

⁷ Konvencija o pravima djeteta, (Convention on the Rights of the Child), UN General Assembly, 20 November 1989, Resolution 44 /25, dostupno na: <http://www.un.org/documents/ga/res/44/a44r025.htm>; Sl. l. SFRJ br. 15/90, NN MU br. 12/93, 20/97

⁸ Konvencija o pravima djeteta čl. 1.

djeteta, a na državi potpisnici je obveza razrade kvalitetnih mehanizama provedbe implementiranih načela te prava.

Hrvatski zakonodavac je iz Konvencije o pravima djeteta preuzeo koncept "najbolji interes djeteta",⁹ postavljajući ga kao temeljno načelo hrvatskog obiteljskog zakonodavstva.¹⁰ Navedeni standard u hrvatskom se pravnom sustavu navodi kao načelo zaštite dobrobiti i prava djeteta. Uz navedeno, hrvatsko obiteljsko zakonodavstvo implementira i preostala načela postavljena Konvencijom o pravima djeteta i to prvotno Obiteljskim zakonom donesenim 1998. godine,¹¹ a potom Obiteljskim zakonom iz 2003. godine te njegovim izmjenama i dopunama (u daljnjem tekstu: ObZ).¹² Nadalje, čl. 87. ObZ-a određuje da dijete ima pravo na skrb za zdravlje i život, sigurnost i odgoj primjeren svojim sposobnostima te pravo na život s roditeljima u skladu sa svojom dobrobiti, što možemo povezati s odredbom ObZ-a,¹³ koja kao jedno od prava roditeljske skrbi ističe pravo roditelja na život sa svojim djetetom, osim ako je to u suprotnosti s dobrobiti djeteta.

Uz to što regulira prava i dužnosti roditelja i djece, ObZ-om se uređuju mjere za zaštite prava i dobrobiti djeteta koje se dijele na mjere za zaštitu osobnih interesa djeteta i mjere za zaštitu imovinskih interesa djeteta. U odnosu na mjere za zaštitu osobnih interesa djeteta razlikujemo preventivne te represivne mjere. Preventivne mjere za zaštitu prava i dobrobiti djeteta su mjera upozorenja roditelja na pogreške i propuste u skrbi i odgoju djeteta (čl. 109.), te mjera nadzora nad izvršavanjem roditeljske skrbi (čl. 110.). Represivne mjere za zaštitu prava i dobrobiti djeteta su oduzimanje prava roditelju da živi sa svojim djetetom i da ga odgaja (čl. 111.), mjera upućivanja djeteta u ustanovu za socijalnu skrb (čl. 112.), mjera lišenja roditeljske skrbi (čl. 114.) te zabrana neovlaštenog približavanja i uznemiravanja djeteta (čl. 116.). U nastavku, analizirat ćemo način primjene dvije od navedenih mjera - mjeru oduzimanja prava roditeljima na život s djetetom te mjeru lišenja roditeljske skrbi, s obzirom da do primjene navedenih mjera dolazi kada se pojavi potreba zaštite najugroženijih djetetovih prava. Ujedno primjenom navedenih mjera dolazi do prestanka zajedničkog života roditelja i djece, stoga je potrebno postupati s posebnom pozornošću prilikom procjene treba li primijeniti navedene mjere.

2.2. Mjera oduzimanja prava roditelju da živi sa svojim djetetom i odgaja ga

Mjera oduzimanja prava roditelju da živi s djetetom i odgaja ga propisana je člankom 111. Obiteljskog zakona. Pretpostavke za primjenu mjere široko su postavljene, upravo zbog raznovrsnosti životnih situacija koje do primjene iste mogu dovesti. Tako su samo neki od razloga zbog kojih se smatra da roditelj u većoj mjeri zanemaruje podizanje, odgoj i obrazovanje djeteta: nedovoljna skrb o prehrani, higijeni, odijevanju ili redovitom pohađanju škole djeteta.¹⁴ Za provedbu navedene mjere nadležan je sud, koji će ju u izvanparničnom postupku primijeniti prema roditelju koji u većoj mjeri zanemaruje podizanje i odgoj djeteta ili u odnosu na kojeg postoji opasnost za pravilno podizanje djeteta.¹⁵ Zakonsku

⁹ Konvencija o pravima djeteta čl. 3." 1. U svim akcijama koje u svezi s djecom poduzimaju javne ili privatne ustanove socijalne skrbi, sudovi, državna uprava ili zakonodavna tijela, mora se prvenstveno voditi računa o interesima djeteta. 2. Države stranke obvezuju se da će odgovarajućim zakonodavnim i upravnim mjerama djetetu osigurati zaštitu i skrb kakva je prijeko potrebna za njegovu dobrobit, uzimajući u obzir prava i dužnosti njegovih roditelja, zakonskih skrbnika ili drugih osoba koje su za nj zakonski odgovorne. 3. ..."

¹⁰ A.KORAĆ, Posvojenje- napokon jedinstven oblik, u: M. ALINČIĆ, M. DIKA, D. HRABAR, M. JELAVIĆ, A. KORAĆ, Obiteljski zakon - Novine, dvojbe i perspektive, Narodne novine, Zagreb, 2003., str. 63.

¹¹ Obiteljski zakon NN 162/1998

¹² Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 116/2003,17/2004,136/2004,107/2007,57/2011,61/2011,25/2013, 05/2015

¹³ ObZ čl. 97.

¹⁴ ObZ čl. 111. st. 2.

¹⁵ ObZ čl. 111. st. 1.

regulativu za primjenu navedene mjere u Republici Hrvatskoj uz Obiteljski zakon, čine i Zakon o socijalnoj skrbi¹⁶ te Zakon o udomiteljstvu.¹⁷

Navedenu mjeru možemo smatrati prvom represivnom mjerom, koja će se primijeniti prema roditeljima kada se zaštita prava djeteta ne može postići nekom od blažih oblika intervencije u obiteljske odnose. Budući da primjenom navedene mjere dolazi do prestanka zajedničkog života roditelja i djece, profesionalna zadaća stručnjaka prilikom donošenja odluke o primjeni mjere nije jednostavna. Potrebno je odlučiti o brojnim pitanjima, posebice o odabiru pravog trenutka izdvajanja djeteta iz obitelji, odabiru najboljeg tipa smještaja za dijete izdvojeno iz obitelji te eventualno o prestanku primjene mjere i vraćanju djeteta u obitelj ili primjeni mjere lišenja roditeljske skrbi.¹⁸ No, najsloženija odluka koju djelatnici socijalne skrbi i pravosuđa moraju donijeti, odluka je o tome treba li dijete uopće ostati u obitelji ili je za dijete bolje njegovo izdvajanje iz iste. Prilikom primjene mjere potrebno je uravnotežiti interes roditelja i najbolji interes djeteta što će zahtijevati kreativnost djelatnika centra za socijalnu skrb prilikom pronalaženja najboljeg rješenja. Primijeniti mjeru znači preuzeti odgovornost za pružanje konstantne adekvatne pomoći djetetu, s obzirom da se djelatnost ponajprije centra za socijalnu skrb neće iscrpiti samim provođenjem zakona, odnosno davanjem inicijative za pokretanje izvanparničnog postupka. Uzevši u obzir višeslojnost procjene najboljeg interesa djeteta u svakom pojedinom slučaju, posao djelatnika centra za socijalnu skrb prilikom primjene i provedbe mjere pokazat će se izrazito zahtjevnim.¹⁹ U nastavku rada ćemo ukratko izložiti način primjene mjere oduzimanja roditeljima prava na život s djetetom te istaknuti važna pitanja vezana uz povjeravanja djeteta na čuvanje ili odgoj u izvanobiteljski smještaj.

2.2.1. O provedbi mjere oduzimanja prava roditelju da živi sa svojim djetetom i odgaja ga

Izvanparnični postupak za primjenu mjere oduzimanja roditeljima prava na život s djetetom pokrenut će sud po službenoj dužnosti, na prijedlog centra za socijalnu skrb ili djeteta.²⁰ S obzirom da je člankom 108. ObZ-a²¹ propisana središnja uloga centra za socijalnu skrb u vidu poduzimanja potrebnih mjera za zaštitu djeteta od različitih oblika kršenja njegovih prava, uloga centra za socijalnu skrb u pokretanju postupka primjene mjere radi izdvajanja djeteta iz obitelji je očekivana. Naime, uzevši u obzir široku djelatnost centra za socijalnu skrb, za očekivati je da će upravo njihova saznanja o kršenju djetetovih prava biti pravodobna i provjerena. Uz ulogu inicijatora u pokretanju izvanparničnog postupka, uloga centra za socijalnu skrb ogleda se i u informiranju suda prilikom provođenja izvanparničnog postupka. Upravo će centar za socijalnu skrb pružiti relevantne informacije sudu o konkretnom slučaju, obiteljskim prilikama, vrsti te intenzitetu kršenja djetetovih prava.²² Zakonska obveza suda je odlučiti o prijedlogu bez odgode, a najkasnije

¹⁶ Zakon o socijalnoj skrbi NN br. 157/2013, 152/2014

¹⁷ Zakon o udomiteljstvu NN br. 90/2011, 78/2012

¹⁸ M. AJDUKOVIĆ, Pristupi zbrinjavanju djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi u Europi, Revija za socijalnu politiku, god. 11., br. 3/4, Zagreb, 2004. str. 300 - 301.

¹⁹ T. RADOČAJ, Polazišta u planiranju i provođenju UNICEF-ovog programa "Svako dijete treba obitelj", u: M. AJDUKOVIĆ i T. RADOČAJ (ur.), Pravo djeteta na život u obitelji, Zagreb, Ured UNICEF-a za Hrvatsku, 2008., str. 17 - 27.

²⁰ ObZ čl. 113. st. 4.

²¹ ObZ čl. 108.: "(1) Svatko je dužan obavijestiti centar za socijalnu skrb o kršenju djetetovih prava, a posebice o svim oblicima tjelesnog ili duševnog nasilja, spolne zloporabe, zanemarivanja ili nehajnog postupanja, zlostavljanja ili izrabljivanja djeteta."

²² D. HRABAR, Uloga centra za socijalnu skrb u ostvarivanju roditeljske skrbi, u: Uloga socijalnog rada u zaštiti djece, Zbornik radova I. simpozija socijalnih radnika, Zagreb, 2004., str. 14 - 23.

u roku od šezdeset dana.²³ Propisano trajanje sudskog postupanja iznenađuje budući da se radi o instruktivnom roku, a s obzirom na mogući element ugroze djetetovih prava u slučaju daljnjeg života u obitelji. No, zakonodavac je prilikom određivanja roka, naglasak ipak stavio na potrebu konzistentnog provođenja postupka, a uzimajući u obzir posljedice koje bi donošenje pogrešne odluke imalo za dijete. U odnosu na bitan sadržaj sudske odluke o izricanju mjere, ista mora sadržavati način i vrijeme susreta i druženja roditelja s djetetom te vremensko trajanje mjere u razdoblju do godine dana.²⁴ Kako bi se postigla dodatna zaštita djeteta, spriječena je odgoda ovrhe odluke o oduzimanju roditelju prava da živi sa svojim djetetom i da ga odgaja, ukoliko se uloži žalba na odluku o primjeni mjere.²⁵ Ograničavanje primjene mjere na vremenski period do godine dana, može se promatrati dvojako. Istovremeno, protekom roka do godinu dana, omogućava se ponovno uspostavljanje zajedničkog života roditelja i djece, ukoliko se obiteljske prilike poboljšaju, ali se i omogućava sudu izricanje strože mjere,²⁶ ukoliko se ne ostvari poboljšanje na strani roditelja. Naravno, uvijek postoji mogućnost i ponovnog izricanja iste mjere, pri čemu je važno pomno preispitivanje situacije. Naime, kontinuiranim izricanjem iste mjere kroz duži period, dovodi se u sumnju nastojanje roditelja za poboljšanjem obiteljske situacije, no isto i spremnost nadležnih tijela za poduzimanje pravovremenih mjera kako bi se spriječila nesigurnost u kojoj se dijete nalazi.

Naime, izvanobiteljski smještaj djeteta u pravilu donosi niz poteškoća za dijete. Prvenstveno se poteškoće javljaju prilikom izdvajanja djece iz obitelji, a potom i u procesu prilagodbe djeteta na smještaj u udomiteljsku obitelj ili dječji dom. Situacija će biti utoliko teža ako roditelji ne pristanu na primjenu mjere te se dijete izdvoji iz obitelji uz asistenciju policije.²⁷ Kao dvojbene javljaju se i slučajevi u kojima je potrebno izdvajanje djeteta u kasnijoj dobi, kada su već nadomak punoljetnosti, čime se dijete izdvaja iz nepovoljne sredine samo na kraći period, odnosno najkasnije do punoljetnosti.²⁸ Izdvajanjem djeteta iz obitelji, država nakratko rješava problem, no u ovoj se situaciji svakako potrebno dodatno angažirati u cilju rješavanja poteškoća u odnosu roditelja i djeteta. U nastavku ukratko izložimo oblike izvanobiteljskog smještaja te prikazujemo kako kvalitetna adaptacija djece na izvanobiteljsko okruženje uvelike ovisi o odabiru izvanobiteljskog smještaja.

2.2.2. Izvanobiteljski smještaj djeteta

Prema Zakonu o socijalnoj skrbi, djetetu bez roditelja, djetetu koje roditelji zanemaruju ili zlorabe svoje roditeljske dužnosti, priznaje se dugotrajni smještaj u udomiteljskoj obitelji, obiteljskom domu ili organiziranom stanovanju.²⁹ Postupak smještaja realizirat će se na temelju rješenja nadležnog centra za socijalnu skrb,³⁰ koji će prije donošenja istog pribaviti suglasnost roditelja ili odluku suda kojom se nalaže smještaj djeteta i njegovo povjeravanje na čuvanje i odgoj drugoj osobi ili ustanovi. Specifičnu situaciju predstavljaju slučajevi u kojima je potrebno hitno izdvajanje djece iz obitelji, primjerice u slučajevima zlostavljanja djece, prilikom kojih nije moguća priprema djeteta niti priprema ustanove/udomitelja. U takvom slučaju, žurni smještaj će se realizirati usmenim rješenjem, pri čemu će postojati

²³ ObZ, čl. 113. st. 1.

²⁴ ObZ, čl. 113. st. 2., čl. 113. st. 3.

²⁵ ObZ, čl. 113. st. 7.

²⁶ Ponajprije se misli na mjeru lišenja roditeljske skrbe, propisanu čl. 114. ObZ-a

²⁷ B. SLADOVIĆ FRANZ; Đ. MUJKANOVIĆ, Izdvajanje djece iz obitelji kao mjera socijalne skrbi, Ljetopis socijalnog rada, vol. 10., no. 2., 2003. str. 232 - 233.

²⁸ B. SLADOVIĆ FRANZ, Skrb za djecu - iz perspektive stručnjaka, u: Uloga socijalnog rada u zaštiti djece, Zbornik radova I. simpozija socijalnih radnika, Zagreb, 2004., str. 41 - 43.

²⁹ Zakon o socijalnoj skrbi čl. 93.

³⁰ Nadležnost centra za socijalnu skrb određuje se prema čl. 101. Zakona o socijalnoj skrbi.

obveza centra za socijalnu skrb da u roku osam dana provede postupak radi donošenja odluke o najboljem interesu djeteta.³¹

Mogućnost povjeravanja djeteta na čuvanje i odgoj drugoj osobi, ustanovi ili pravnoj osobi koja obavlja djelatnost socijalne skrbi, razrađena je i u Zakonu o udomiteljstvu. Udomiteljstvo se pritom definira kao: "oblik skrbi izvan vlastite obitelji kojim se djetetu ili odrasloj osobi osigurava smještaj i skrb u udomiteljskoj obitelji."³² Udomiteljstvo je zasigurno oblik smještaja i boravka kojem se maksimalno teži, imajući u vidu najbolji interes djeteta. Ujedno, udomiteljstvo je oblik kojim se provodi deinstitucionalizacija sustava skrbi za djecu.³³ Naime, svrha deinstitucionalizacije je preseljenje osoba iz institucijskog oblika smještaja u prirodnije okruženje, kao što je primjerice udomiteljska obitelj. Potencirajući proces deinstitucionalizacije skrbi za djecu, Zakon o udomiteljstvu određuje kako je glavna svrha udomiteljstva ostvariti primarnu roditeljsku skrb i povratiti korisniku udomiteljstva, djetetu, osjećaj obiteljskog okruženja, prirodne uloge njegove biološke obitelji koja je trenutno u disfunkciji. Dijete kao korisnik udomiteljstva ima aktivnu ulogu u udomiteljskoj obitelji i uključen je u život zajednice, no udomiteljska obitelj optimalna je i za održavanje obiteljskih i drugih srodničkih veza ukoliko odnosi s roditeljima nisu narušeni u tolikoj mjeri da navedeno nije moguće.

Bitno je napomenuti da čl. 13. Zakona o udomiteljstvu razlikuje udomiteljstvo prema statusu udomitelja na srodničko i nesrodničko. Srodničko udomiteljstvo mogu obavljati osobe koje su u krvnom ili tazbinskom srodstvu s korisnikom, dok nesrodničko obavljaju udomitelji koji nisu u krvnom ili tazbinskom srodstvu s korisnikom.³⁴ Zakon ujedno razlikuje vrste udomiteljstva s obzirom na potrebe korisnika, pa se tako čini razlika između tradicionalnog, specijaliziranog, hitnog i povremenog udomiteljstva.³⁵

Naspram udomiteljstva, ustanova za socijalnu skrb o djeci i mlađim punoljetnicima predstavlja institucionalni oblik smještaja te se definira kao dvadesetčetverosatni institucionalni smještaj u kojem grupa djece (više od 15), koja nisu u srodstvu, žive zajedno, a za njih skrbi grupa odraslih s kojima također nisu u srodničkim odnosima.³⁶ U Republici Hrvatskoj govorimo o ustanovama u obliku domova za djecu i mlađe punoljetne osobe te dječje domove u organizaciji Caritasa. Prema dostupnim podacima,³⁷ stručnjaci zaposleni u centru za socijalnu skrb načelno smatraju kako je dječji dom optimalna opcija za smještaj djece starije dobi i adolescenata te mlađe djece isključivo do godine dana. Također, isto vrijedi i za smještaj djece s poremećajima u ponašanju (ali gdje još ne postoji potreba za izdvajanjem u dom za odgoj), koja su doživjela stres i traumatu, djece s posebnim potrebama te zlostavljane i zanemarivane djece, a koja imaju potrebu za stručnom pomoći i tretmanom. Kao kriterij smještaja djeteta u dječji dom, ističu se i slučajevi u kojima postoji potreba samo za kraćim boravkom djeteta izvan primarne obitelji te u kojima se očekuje povratak djeteta u obitelj, kao i slučajevi u kojima se dijete nalazi u procesu posvojenja. Kao idući kriterij, ističu se obiteljske prilike, odnosno postojanje situacije u kojoj obiteljski odnosi još nisu značajno narušeni, ali su ekonomske prilike obitelji loše i nema mogućnosti kvalitetnog školovanja djece.³⁸

³¹ Smještaj djece i maloljetnika, <http://www.czss-zagreb.hr/smjestaj-djece-i-maloljetnika>, (26.11.2015.)

³² Zakon o udomiteljstvu čl. 2.

³³ Zakon o socijalnoj skrbi čl. 183.

³⁴ Zakon o udomiteljstvu čl. 14., čl. 15.

³⁵ Zakon o udomiteljstvu čl. 8.

³⁶ B. SLADOVIĆ FRANZ (2003.) Psihosocijalni razvoj djece u dječjim domovima. Zagreb: Pravni fakultet: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, str. 27., prema: A. KADUSHIN (1980.) Child Welfare Services. New York: Macmillan Publishing Co. Inc.

³⁷ Ibid., str. 148.

³⁸ B. SLADOVIĆ FRANZ, op.cit. (bilj. 36), str. 8

Ipak, kao prvi i najjasniji kriterij prilikom odabira izvanobiteljskog smještaja se ističe postojanje slobodnog mjesta za prihvat djeteta, što ponajprije vrijedi u slučajevima hitnog smještaja. No, ukoliko će stručnjacima na raspolaganju biti različite vrste smještaja prilikom odabira oblika smještaja za dijete, zasigurno bi trebali sagledati obiteljske prilike te karakteristike djeteta kako bi donijeli odluku o najprikladnijem smještaju.³⁹ Svakako smatramo da kriterij postojanja slobodnog mjesta za smještaj djece ne bi smio biti prvi, osim u hitnim slučajevima već je potrebno osigurati smještaj koji odgovara djetetovim osobinama i potrebama iz razloga što je nemali broj djece dugotrajno izdvojen iz obitelji. Nedostatnost kapaciteta udomiteljskih obitelji i njihovu nedovoljnu educiranost trenutno ne možemo izbjeći, no na državi je odgovornost i inicijativa povećanja broja udomiteljskih obitelji. U nastavku ćemo razmotriti prednosti i nedostatke smještaja djece u udomiteljsku obitelj te smještaja djece u dječji dom, kako bismo probali utvrditi oblik smještaja, pogodniji za dijete bez odgovarajuće roditeljske skrbi.

2.2.3. Udomiteljstvo ili dječji dom?

Smještaj djeteta u dječje domove ili u udomiteljsku obitelj trebao bi biti dio cjelovitog tretmanskog plana, koji uključuje pripremu djeteta za odlazak iz obitelji, procjenu psihosocijalnih funkcija djeteta, odabir određenih mjera smještaja, planiranja i provođenja intervencija u obitelji s ciljem djelotvornog povratka u obitelj i/ili održavanje kvalitetnih kontakata s obitelji. Iako bi oba oblika smještaja trebala biti privremene naravi, često se produžuju do djetetova povratka u biološku obitelj, do zasnovanog posvojenja ili do djetetove punoljetnosti. Razlike između navedenih oblika izvanobiteljskih smještaja, lako su uočljive. Ponajprije, udomiteljska obitelj je manje restriktivna i najbrižniji je oblik smještaja izvan obitelji za djecu kojoj je potrebna privremena, zamjenska obiteljska skrb. Nalik je primarno obitelji, uspostavlja obiteljsko okruženje za dijete, pritom mu smanjujući stres izdvajanja. Daljnja prednost je stvaranje socijalne mreže djeteta te učenje funkcioniranja u zdravoj, normalnoj obitelji, uspostavi emocionalnih odnosa među članovima obitelji te uspostavi i održavanju uloge djeteta u obitelji.⁴⁰ Uz sav trud i zalaganje udomitelja, kao njihov ključni nedostatak, navodi se nedovoljna stručnost u rješavanju problema u ponašanju, odgoju, obrazovanju, socijalizaciji djeteta, koje djeca ispoljavaju kao posljedicu psihološkog, spolnog, fizičkog zlostavljanja ili zanemarivanja. Također, obrada udomitelja od strane centra za socijalnu skrb je često nedovoljna u smislu procjene njihovih interesa i podobnosti za ulogu udomitelja, kao i vještina i sposobnosti potrebnih za određeno dijete.⁴¹ Za razvoj udomiteljstva nužno je osigurati regionalnu rasprostranjenost udomiteljskih obitelji. Time bi se preveniralo i udumljavanje djeteta u udaljenije krajeve, što je do sada u pravilu nakon zasnivanja udomiteljstva, dovodilo do prekidanja ili smanjivanja učestalosti odnosa djeteta s biološkom obitelji te otežavalo mogućnost suradnje svih uključenih strana (stručnjaka, udomitelja, biološke obitelji te po mogućnosti i djeteta).

Nasuprot udomiteljskim obiteljima, dječji domovi i dalje ostaju formalno središte države u pružanju javne skrbi djeci. Proces deinstitucionalizacije traje u cijeloj Europi već dvadeset godina te je zakonodavcu u cilju značajno smanjenje omjera institucijske i izvaninstitucijske skrbi (20% naspram 80%). Za suvremene standarde dječjih domova u Republici Hrvatskoj, najčešća zamjerka je zastarjela infrastruktura, neprilagođenost potrebama djece i mladih te nedostatan broj stručnih radnika.⁴²

³⁹ B. SLADOVIĆ FRANZ, op.cit. (bilj. 28), str. 43 - 46.

⁴⁰ B. SLADOVIĆ FRANZ; Đ. MUJKANOVIĆ, op. cit. (bilj. 27), str. 3.

⁴¹ B. SLADOVIĆ FRANZ, Đ. MUJKANOVIĆ, op. cit. (bilj. 27), str. 5.

⁴² M. AJDUKOVIĆ i T. RADOČAJ (ur.), Pravo djeteta na život u obitelji, Zagreb, Ured UNICEF-a za Hrvatsku, 2008., str. 23 - 24.

Mnoga istraživanja prikazuju kako većinom dugotrajni smještaj djece u dječje domove, a posebice djece mlađe od tri godine, ima negativan utjecaj na njihovu daljnju socijalizaciju i psihofizički razvoj, što je posljedica kumulativnog ispunjenja određenih faktora, koji neminovno postoje u životu institucije. Dijete je smještam u instituciju zakinuto za roditeljske i rodbinske odnose, nema mrežu socijalne podrške koju imaju i ostvaruju djeca koja rastu u obiteljskom okruženju primarne, udomiteljske ili posvojiteljske obitelji te je na taj način socijalno isključeno. Institucija može djelovati i u pozitivnom smjeru za dijete što je više usmjerena na dijete, što mu više pažnje i brige pruža, no i uz sve navedeno institucija i dalje nije sposobna zadovoljiti djetetove emocionalne potrebe, ograničavajući time njegov emocionalni razvoj.⁴³ No, u stvarnosti polazeći od problema osoblja, njegovog broja, specifične stručnosti i kontinuiteta prijeko potrebnih za terapijski značaj djetetu, uviđamo kako tromom i sporom promjenom država često maćehinski tretira djecu smještenu u ustanove. S obzirom na broj djece smještene u ustanove te nemogućnost odgajatelja da adekvatno nadomjesti roditeljske uloge, smatramo kako je za pravilan razvoj djeteta, nužno što prije djetetu osigurati adekvatan oblik trajnijeg izvanobiteljskog smještaja te time pružiti mogućnost djetetu da razvije svoju ličnost na potpun i skladan način. S obzirom da primjenom mjere oduzimanja prava roditeljima na život s djetetom, centar za socijalnu skrb kao najbolji nadomjestak roditeljske skrbi djetetu može osigurati smještaj u udomiteljskoj obitelji, smatramo kako bi to trebao i učiniti svaki put kada za to postoje uvjeti. Međutim, upravo zbog svih mogućih posljedica koje po dijete mogu nastati zbog neadekvatne roditeljske skrbi te zbog nemogućnosti sustava da djetetu u potpunosti omogući skladan razvoj prilikom izvanobiteljskog smještaja u ustanovi, smatramo kako bi se prilikom odlučivanja o primjeni mjere oduzimanja roditeljima prava na život s djetetom te prilikom produljivanja primjene navedene mjere, trebalo u svakom pojedinom slučaju razmotriti kolike su mogućnosti i želje roditelja za stvaranje uvjeta za povratak djeteta u primarnu obitelj. Jer, ukoliko takve mogućnosti ne postoje, trebala bi se razmotriti primjena one najradikalnije mjere, lišenja roditeljske skrbi, kako bi se djetetu posvojenjem omogućio rast i razvoj u skladnoj obitelji. Mjeru lišenja roditeljske skrbi, pobliže ćemo izložiti u sljedećem poglavlju.

2.3. Lišenje roditeljske skrbi

Lišenje roditeljske skrbi najteža je obiteljskopravna mjera koja se izriče prema roditeljima. Sud ju izriče u izvanparničnom postupku i to kada roditelj zlorabi ili grubo krši roditeljsku odgovornost, dužnosti i prava.⁴⁴ Kao inicijator izvanparničnog postupka lišenja roditeljske skrbi može se pojaviti dijete, drugi roditelj, sud po službenoj dužnosti ili centar za socijalnu skrb čim sazna da roditelj zlorabi ili grubo krši roditeljsku odgovornost. Praksa je pokazala da se centar za socijalnu skrb najčešće i pojavljuje kao tijelo koje navedeni postupak pokreće.⁴⁵ Mjera je reverzibilna, stoga roditelj lišen roditeljske skrbi ili centar za socijalnu skrb može pokrenuti postupak za vraćanje iste ukoliko prestanu razlozi zbog kojih je pravo na roditeljsku skrb prestalo.⁴⁶

⁴³ B. SLADOVIĆ FRANZ, op.cit. (bilj. 36), str. 31 – 32., prema: Residential Care for Children: A review of the Research, R. BULLOCK, M. LITTLE, S. MILLHAM, 1993., London, HMSO

⁴⁴ ObZ čl. 114. st. 1., čl. 114. st. 2. : "Roditelj zlorabi ili grubo krši roditeljsku odgovornost, dužnosti i prava ako: 1. provodi tjelesno ili duševno nasilje nad djetetom, uključujući izloženost nasilju među odraslim članovima obitelji, 2. spolno iskorištava dijete, 3. izrabljuje dijete sileći ga na pretjerani rad ili na rad koji nije primjeren njegovoj dobi, 4. djetetu dopušta uživanje alkoholnih pića, droge ili drugih opojnih sredstava, 5. navodi dijete na društveno neprihvatljivo ponašanje, 6. je napustio dijete, 7. ne skrbi dulje od tri mjeseca o djetetu s kojim ne živi, 8. u roku godine dana ne stvori uvjete za zajednički život s djetetom s kojim ne živi, a da za to nema osobito opravdan razlog, 9. ne skrbi za osnovne životne potrebe djeteta s kojim živi ili se ne pridržava mjera koje je radi zaštite prava i dobrobiti djeteta prethodno donijelo nadležno tijelo, 10. na drugi način grubo zlorabi djetetova prava."

⁴⁵ D. HRABAR, Roditeljska skrb u svjetlu izmijenjene nadležnosti, u: M. ALINČIĆ, M. DIKA, D. HRABAR, M. JELAVIĆ, A. KORAC, Obiteljski zakon - Novine, dvojbe i perspektive, Narodne novine, Zagreb, 2003., str. 57 - 58.

⁴⁶ ObZ, čl. 114. st. 3, čl. 114. st. 4.

Bitno je naglasiti da je čl. 114. st. 8. ObZ-a predviđeno da će se pravomoćna odluka o lišenju i vraćanju roditeljske skrbi, osim u maticu rođenih djeteta, upisati i u maticu rođenih djeteta i roditelja.⁴⁷ Naime, upravo je ovom odredbom donekle omogućena sigurnost u drugim pravnim odnosima u kojima bi roditelj eventualno sudjelovao. Stoga, ako se pokaže želja roditelja lišenog roditeljske skrbi za posvojenjem nekog drugog djeteta, uvidom u maticu rođenih roditelja, pojavit će se argument koji će ga u postupku posvojenja zasigurno spriječiti u ostvarenju istog.⁴⁸ Potrebno je naglasiti i povezanost mjere lišenja roditeljske skrbi s institutom posvojenja. Naime, ObZ-om je predviđena mogućnost posvojenja djeteta bez pristanka roditelja, ukoliko se roditelj liši roditeljske skrbi.⁴⁹ Stoga, lišenjem roditelja roditeljske skrbi, dijete postaje podobno za posvojenje.

Odredbe ObZ-a o lišenju roditeljske skrbi u vezi su s člankom 3. te člankom 9. Konvencije o pravima djeteta. Člankom 3. naglašeno je kako ustanove socijalne skrbi, sudovi, zakonodavna tijela ili državna uprava, prilikom poduzimanja akcija koje se odnose na djecu, moraju dati prednost najboljem interesu djeteta. Članak 9. navedene Konvencije predviđa da će države stranke osigurati da se dijete ne odvaja od roditelja protiv njihove volje, osim kada nadležne vlasti pod sudbenim nadzorom odluče, u skladu s važećim zakonima i postupcima, da je takvo odvajanje u najboljem interesu djeteta. Kao primjer takvog slučaja, Konvencija o pravima djeteta u članku 9. navodi zlouporabu ili zanemarivanje djeteta od strane roditelja.⁵⁰

Kao primjer oživotvorenja navedene odredbe Konvencije, navodimo obrazloženje drugostupanske presude Županijskog suda u Bjelovaru, a povodom postupka koji se vodio radi lišenja roditeljske skrbi.⁵¹ U obrazloženju presude istaknuto je kako su navedeni članci Konvencije o pravima djeteta načelnog značenja te da je pravni pojam interesa djeteta vrlo širokog dosega, stoga je prilikom njegove primjene potrebno izvršiti individualizaciju te pritom voditi računa da odredba u pravilu zabranjuje odvajanje djeteta od roditelja. Ono se dopušta samo u izuzetnim slučajevima, ali uz uvažavanje najboljeg interesa djeteta. Drugostupanski sud istaknuo je kako se tek u slučaju ugrožavanja tjelesnog i duševnog razvoja djeteta može govoriti o grubom kršenju roditeljske odgovornosti, dužnosti i prava te razmatrati lišenje prava na roditeljsku skrb. Iako se slažemo s navedenim sudskim stajalištem, smatramo kako problem nastaje pri tumačenju odredbe čl. 114. ObZ-a, kojom se definira zloraba ili grubo kršenje roditeljskih prava, dužnosti i odgovornosti. Ponajprije mislimo na način postupanja centara za socijalnu skrb prilikom podvođenja okolnosti pod odgovarajuću mjeru obiteljskopravne zaštite, no navodimo i nekoliko primjera iz sudske prakse iz kojih je vidljivo kako zapravo ne postoji jednoobrazan način tumačenja navedenih odredbi. Naime, iako je razina zanemarivanja i grubog kršenja roditeljskih prava i dužnosti sve prisutnija u modernom dobu, mjera lišenja roditeljske skrbi i dalje ostaje mjera zaštite prava djece, koju se nadležna tijela teško odlučuju primijeniti.

⁴⁷ Navedenom odredbom propisano je da će se pravomoćna odluka o lišenju i vraćanju roditeljske skrbi dostaviti i ministarstvu nadležnom za poslove pravosuđa radi vođenja očevidnika o osobama koje su lišene roditeljske skrbi te zemljišnoknjižnom odjelu općinskog suda radi zabilježbe, ako dijete ima neko pravo na nekretninama.

⁴⁸ D. HRABAR, op.cit. (bilj. 45), str. 58.

⁴⁹ ObZ čl. 128, čl. 129. st. 1.

⁵⁰ Republika Hrvatska je prilikom polaganja isprave o notifikaciji sukcesije stavila rezervu na navedeni članak 9., budući da je unutarnje zakonodavstvo predviđalo kako centri za socijalnu skrb kao javne ustanove mogu donijeti odluku o oduzimanju prava roditelju da živi sa svojim djetetom bez prethodnog sudskog uvida, no rezerva je naknadno povučena i to Odlukom Vlade RH o povlačenju rezerve od dana 26.02.1998. godine (NN - MU 004/1998). Razlog za povlačenje rezerve predstavljala je sugestija Odbora za prava djeteta, koja je uputila na odredbu Ustava Republike Hrvatske kojom je predviđena sudska kontrola zakonitosti pojedinačnih akata upravnih vlasti i tijela koja imaju javne ovlasti., Drugo izvješće Republike Hrvatske Odboru za prava djeteta, dostupno na: http://www.unicef.hr/upload/file/300/150222/FILENAME/Drugo_periodicno_izvjesce.pdf (26.11.2015.)

⁵¹ Presuda Županijskog suda u Bjelovaru br.Gž 1496/2009-2 od dana 17.06.2009. godine, dostupna na mrežnoj stranici sudske prakse IUS-INFO (<http://www.iusinfo.hr/>)

2.3.1. Lišenje roditeljske skrbi u sudskoj praksi

U nastavku ćemo ukratko prikazati dvije presude Ustavnog suda Republike Hrvatske te odluke drugostupanjskih sudova kako bismo ukazali na način primjeni odredbi ObZ-a o lišenju prava na roditeljsku skrb.

Prvotno analiziramo postupak koji se vodio pred Ustavnim sudom Republike Hrvatske, povodom ustavne tužbe podnesene protiv rješenja Županijskog suda u Varaždinu kojom je odbijena podnesena žalba predlagatelja protiv prvostupanjske presude.⁵² Prvostupanjskom presudom majka je lišena roditeljske skrbi nad kćeri, na inicijativu centra za socijalnu skrb. Dijete je nakon razvoda roditelja povjereno na čuvanje i odgoj ocu, dok su majci određeni susreti s djetetom jednom tjedno. Prvostupanjski sud utvrdio je kako majka u razdoblju dužem od tri mjeseca nije skrbila o maloljetnoj kćeri s kojom ne živi, time da se njezino propuštanje skrbi odnosilo na uzdržavanje kćeri. Iako zakonska formulacija neplaćanje uzdržavanja ne predviđa izričito kao razlog za lišenje roditeljske skrbi, prvostupanjski sud istaknuo je kako se odredbe članka o lišenju roditeljske skrbi moraju tumačiti u vezi s čl. 63. Ustava prema kojem su roditelji dužni odgajati, uzdržavati i školovati djecu te člankom ObZ-a kojim je propisano da je uzdržavanje djeteta dužnost i pravo roditelja.⁵³ Samim time, prvostupanjski sud je utvrdio kako je nedvojbeno da je uzdržavanje kao pravo i dužnost roditelja jedan od vidova skrbi, koji su roditelji dužni ostvarivati u odnosu na svoje maloljetno dijete. Iako je u navedenom slučaju otac skrbio o djetetu, prvostupanjski sud je utvrdio kako se majčina obveza time nije smanjila, s obzirom da je čl. 99. st. 1. ObZ-a propisano kako roditelji ravnopravno, zajednički i sporazumno skrbe o djetetu, bez obzira žive li zajedno ili odvojeno. Pri tumačenju pojma roditeljske skrbi, prvostupanjski sud je utvrdio kako i uzdržavanje kao dužnost roditelja spada u roditeljsku skrb djeteta. S obzirom da je među strankama nesporno kako majka više od tri mjeseca nije doprinosila uzdržavanju svoje kćerke, odnosno nije doprinosila i više godina, prvostupanjski sud je utvrdio kako je zahtjev predlagatelja u potpunosti osnovan. Povodom žalbe majke na prvostupanjsku presudu, drugostupanjski sud je istu odbio kao neosnovanu te je potvrdio prvostupanjsku presudu. Također, Ustavni sud Republike Hrvatske je odbio ustavnu tužbu u navedenom predmetu.

Navedeni slučaj primjer je načina tumačenja odredbe članka 114. ObZ-a, kojom su propisane pretpostavke za lišenje roditelja prava na roditeljsku skrb. Naime, iako zakonska formulacija ne propisuje da se neizvršavanje obveze uzdržavanja smatra zlorabom ili grubim kršenjem roditeljske odgovornosti, dužnosti i prava, tijekom postupka je prvostupanjski sud odlučio te drugostupanjski potvrdio, kako je odredbu članka ObZ-a kojom je propisano kako će se roditelj lišiti roditeljske skrbi ukoliko dulje od tri mjeseca ne skrbi o djetetu s kojim ne živi, potrebno tumačiti tako da uključuje i obvezu uzdržavanja. Smatramo kako je ovakav način tumačenja nužan. Naime, dugotrajna opravdanja roditelja utemeljena na nepovoljnim ekonomskim uvjetima, nužno bi dovela do stvaranja opasnosti od roditeljske zlorabe vlastitog socijalnog statusa. Ujedno, time bi se dijete dovelo u situaciju u kojem roditelj ne postupa u skladu s njegovim pravima, no istovremeno sustav ne reagira na takve konstantne povrede dječjih prava.

Naspram prethodnog primjera, navodimo odluku u kojoj činjenica nepridonosenja za uzdržavanje djeteta nije bila odlučna za lišenje roditelja roditeljske skrbi, no odluka se naravno donijela uz uvažavanje ostalih relevantnih okolnosti, različitih od onih prethodno iznesenog slučaja. Radi se o presudi Županijskog suda u Bjelovaru, kojom je odlučujući o

⁵² Presuda Ustavnog suda Republike Hrvatske br. U-III/3526/2010 od dana 30.06.2011. godine te Presuda Županijskog suda br. GŽ.374/10-3 od dana 30.04.2010. godine, obje presude dostupne su na mrežnoj stranici sudske prakse IUS-INFO (<http://www.iusinfo.hr/>)

⁵³ ObZ čl. 98. st. 2.

žalbama protiv odluke Općinskog suda u Bjelovaru, donio rješenje o odbijanju žalbi predlagatelja - Centra za socijalnu skrb i posebnog skrbnika maloljetnog djeteta te potvrdio prvostupanjsku odluku.⁵⁴ Prijedlog centra za socijalnu skrb utemeljen je na nepridonošenju oca uzdržavanju djeteta kroz duži vremenski period. Međutim, prvostupanjski sud utvrdio je kako su razlozi zbog kojih otac nije doprinio uzdržavanju djeteta opravdani. Naime, otac se nalazio na izdržavanju kazne zatvora od 2006. godine te od tada nije bio u mogućnosti ostvarivati redovite prihode iz opravdanih razloga te samim time niti doprinisiti uzdržavanju djeteta. Stoga je drugostupanjski sud zaključio kako se ne mogu prihvatiti žalbene tvrdnje predlagatelja da već sama činjenica što otac nije doprinio uzdržavanju djeteta kao jednog od osnovnih sadržaja roditeljske skrbi, dovodi do razloga za lišenje roditeljskog prava oca. Drugostupanjski sud ističe kako pri donošenju takve odluke treba voditi računa o razlozima zbog kojih roditelj svoje dužnosti ne izvršava. S obzirom na izdržavanje kazne zatvora, drugostupanjski sud smatra kako otac nije ni mogao izvršavati svoju obvezu uzdržavanja djeteta, kao niti na drugi način skrbiti o životu i zdravlju djeteta, stoga u ovom slučaju ne postoji grubo kršenje roditeljske dužnosti. Zanimljivo je istaknuti kako je u navedenom predmetu majka djeteta ranije lišena roditeljske skrbi te kako je predlagatelj u žalbi naveo kako se očeva briga o djetetu sastojala od nekoliko telefonskih poziva i dvije posjete, ističući kako je posljednja bila u listopadu 2006. godine.⁵⁵ Dakle, u navedenom slučaju, iako otac nije doprinio uzdržavanju djeteta, isti nije lišen roditeljske skrbi, s obzirom da je u sudskom postupku utvrđeno kako je otac osoba na izdržavanju zatvorske kazne te ne postoji mogućnost za uzdržavanje djeteta. Stoga, u ovom primjeru otac zbog izdržavanje kazne zatvora nije ni mogao poboljšati ekonomske uvjete. Ipak, ističemo zabrinjavajućom činjenicom o nedostatnim telefonskim kontaktima oca s djetetom te smatramo kako se i navedena okolnost trebala vrednovati prilikom donošenja odluke, a u svrhu postupanja u skladu s najboljim interesom djeteta, odnosno smatramo da je centar za socijalnu skrb trebao predložiti pokretanje postupka lišenja roditeljske skrbi.

Kako bi utvrdile način primjene odredbi ObZ-a od strane centara za socijalnu skrb, autorice su provele istraživanje o primjeni mjera za zaštitu prava i dobrobiti djeteta, s naglaskom na primjenu mjere izdvajanja djeteta iz obitelji te kao posljedicu njezine primjene, povjeravanje djeteta na čuvanje i odgoj.

3. Istraživanje o primjeni mjere oduzimanja roditeljima prava na život s djetetom

Istraživanje autorica provedeno je tijekom mjeseca veljače i ožujka 2015. godine u četiri podružnice Centra za socijalnu skrb Zagreb. Istraživanje se sastojalo u analiziranju spisa sedamnaest obitelji, što sveukupno obuhvaća dvadeset i šestoro djece. Analiza se odnosi na roditelje prema kojima je mjera oduzimanja prava na život s djetetom barem jednom primijenjena u proteklih pet godina, odnosno u razdoblju od 2010.-2015. godine. Međutim, u nekoliko proučenih spisa, mjera se primjenjivala i prije 2010. godine te nakon 2010. godine, stoga smo kod tih predmeta proučili cjelokupno razdoblje primjene mjere. Prema pojedinim obiteljima uz mjeru oduzimanja roditeljima prava na život s djetetom, primijenjene su i neke od preostalih mjera za zaštitu dobrobiti djeteta, odnosno mjera nadzora nad izvršavanjem roditeljske skrbi i mjera lišenja roditeljske skrbi, stoga ćemo se u izlaganju kratko osvrnuti i na navedene mjere.

⁵⁴ Presuda Županijskog suda u Bjelovaru br.Gž 1496/2009-2 od dana 17.06.2009. godine, dostupna na mrežnoj stranici sudske prakse IUS-INFO (<http://www.iusinfo.hr/>)

⁵⁵ S obzirom na datum podnošenja žalba predlagatelja- centra za socijalnu skrb, smatramo kako se navedeni datum zadnjeg posjeta odnosi na razdoblje do početka 2008. godine.

Prema utvrđenom činjeničnom stanju, autorice će pokušati ukazati na ključne probleme koji proizlaze iz analize spisa te izložiti u kojoj mjeri i intenzitetu su ti problemi rješavani, jesu li riješeni, te prikazati eventualnu primjenu pravne norme koja bi bila u najboljem interesu djeteta.

I. Povreda prava djeteta te povreda dužnosti i odgovornosti roditeljske skrbi

Primarni razlog zadiranja države u obiteljske odnose su povrede prava djeteta i povrede dužnosti i odgovornosti roditeljske skrbi. Tako smo u analiziranim predmetima susrele povredu gotovo svih dječjih prava te roditeljskih dužnosti predviđenih ObZ-om. U nekoliko proučenih slučajeva, zamjetni su neodgovarajući materijalni uvjeti unutar obitelji, slijedom kojih roditelji iskazuju suglasnost s prijedlogom mjere oduzimanja prava roditeljima na život s djetetom, budući da su u nemogućnosti dalje skrbiti o njima. Tako su slijedom neadekvatnih materijalnih uvjeta u kojima su djeca živjela, povrijeđena njihova prava na skrb za zdravlje i život⁵⁶ te prava na život i odgoj u obitelji primjeren tjelesnim, umnim i osjećajnim potrebama djeteta.⁵⁷ Nadalje, uočile smo česte povrede dječjih prava u vidu nedostatka skrbi o zdravlju djece, pa se tako u nekoliko spisa ističe neredovito cijepljenje djece te nedovoljna briga o njihovoj higijeni. Uz to, u jednom slučaju navodi se kako je dijete imalo rane od ugriza životinja te opekotine od cigareta prouzročenih od člana šire obitelji. U navedenim slučajevima, prisutna je povreda odredbe članka ObZ-a kojom je propisano kako su roditelji dužni skrbiti o životu i zdravlju djeteta te kako su dužni omogućiti djetetu mjere za unapređenje, čuvanje i vraćanje zdravlja.⁵⁸ Kao povredu odredbe ObZ-a prema kojoj je roditelj dužan štiti dijete od ponižavajućeg postupanja i tjelesnog kažnjavanja od drugih osoba,⁵⁹ navedimo slučaj djeteta s opekotinama od cigareta prouzročenih od člana šire obitelji.

Također, naišle smo na primjere povrede odredbe čl. 96. ObZ-a, prema kojem su roditelji dužni brinuti o redovnom školovanju djece. Tako je u jednom slučaju, majka kao korisnica prava na pomoć za uzdržavanje imala mogućnost ostvarenja prava na besplatne udžbenike, no isto nije pokušala ostvariti. Povredu su ostvarivali i roditelji nakon primjene mjere oduzimanja prava na život s djetetom, ne odlazeći na roditeljske sastanke u obrazovne ustanove i ne raspitujući se kod odgajatelja o napredovanju djece u obrazovnoj ustanovi. U analiziranim spisima nerijetko se nailazilo na slučajeve u kojima postoji kaznena prijava centra za socijalnu skrb zbog zanemarivanja roditeljske skrbi i počinjenja kaznenog djela zapuštanja djece. Time je povrijeđen čl. 94. ObZ-a kojima je predviđena dužnost roditelja da čuva i njeguje dijete i skrbi o njegovim potrebama.

U većini slučajeva, istovremeno je bilo povrijeđeno nekoliko dječjih prava zaštićenih odredbama ObZ-a. Osvrćući se na članak 3. Konvencije o pravima djeteta, koji navodi da je prilikom svakog uplitanja u obitelj potrebno prvenstveno voditi računa o interesima djeteta, smatramo kako objektivno viđenje gore iznesenih činjenica o postupanju s djecom u obiteljskom okruženju, opravdava intervencije centra za socijalnu skrb u svim navedenim slučajevima. Naime, iznesene činjenice dovode nas do zaključka kako postoje povrede prava djece na obiteljski život te kako nije u interesu djeteta živjeti u disfunkcionalnoj obitelji ili u ugrožavajućim uvjetima po život i zdravlje. Republika Hrvatska je kao potpisnica Konvencije osigurala normativno adekvatan pravni okvir s mehanizmima zaštite najboljeg interesa djeteta, no u kojoj mjeri su ti pravni standardi oživotvoreni najbolje uvidamo kroz rad centara za socijalnu skrb i sudova. Naime, iako su u svim analiziranim slučajevima

⁵⁶ ObZ čl. 87. st. 1.

⁵⁷ ObZ čl. 87. st. 2.

⁵⁸ ObZ čl. 92. st. 1.

⁵⁹ ObZ čl. 92. st. 2.

primijenjene mjere za zaštitu prava i dobrobiti djeteta, smatramo kako su nerijetko one bile preblage te nesukladne okolnostima i uočenoj povredi prava. Iz same činjenice postojanja potrebe za intervencijom državnog tijela u obitelj, govori se dovoljno o kvalitetnim kompetencijama roditelja za obavljanjem svoje prirodne uloge. Tako roditelji povredama prava djeteta iniciraju dužnost djelovanja nadležnih tijela, pri čemu ključnu ulogu ima međusobna suradnja nadležnih tijela, koji bi takvu povredu trebali na vrijeme uočiti te adekvatno reagirati. Članak 97. ObZ-a navodi pravo roditelja na život sa svojim djetetom, ako to nije suprotno njegovoj dobrobiti. Temeljem izloženog, mogli bismo ustanoviti kako pravo roditelja da žive sa svojim djetetom mora ustuknuti pred pravnim standardom dobrobiti djeteta i kako je potrebno ograničiti roditeljsku skrb, što je u svim slučajevima i učinjeno primjenom mjera obiteljskopravne zaštite. Reakcije centra za socijalnu skrb primarno su adekvatne, o čemu više u daljnjem tekstu, no smatramo i da su često nedostatne i nedovoljno odlučne.

II. Izricanje mjera obiteljskopravne zaštite

Obiteljski zakon prema težini povrede djetetovih prava i povrede dužnosti i odgovornosti roditeljske skrbi predviđa izricanje različitih mjera obiteljskopravne zaštite. Najblaža mjera koju je moguće izreći je upozorenje na pogreške i propuste u skrbi i odgoju djeteta, sukladno članku 109. ObZ-a te niti u jednom slučaju nismo zabilježile izricanje navedene mjere od strane centra za socijalnu skrb. Nadalje, drugom najblažom mjerom, mjerom provođenja nadzora nad izvršavanjem roditeljske skrbi, zakonodavac pruža kvalitetna rješenja za zaštitu djeteta, istovremeno prevenirajući izricanje predviđenih težih mjera oduzimanja prava na život s djetetom ili lišenja roditeljske skrbi. Navedena mjera je izrečena u sedam proučenih slučajeva na period od godinu dana, a čak dva puta mjera je produljivana na vrijeme dulje od dvije godine. Rezultat ostvaren primjenom mjere nadzora nad izvršavanjem roditeljske skrbi niti u jednom slučaju nije bio uspješan, budući da je u svakom slučaju uslijedila primjena teže mjere. Tome je očito razlog duboka poremećenost obiteljskih odnosa, ali i nemogućnost ili nedostatna volja i želja za ispravljanjem ponašanja od strane roditelja. Naime, odredbom ObZ-a⁶⁰ moguće je uz provođenje mjere nadzora nad izvršavanjem roditeljske skrbi, poduzeti i konkretne mjere od strane centra za socijalnu skrb putem upućivanjem roditelja u zdravstvene i druge ustanove radi liječenja i druge stručne pomoći usmjerene ispravljanju ponašanja roditelja, njihovih odgojnih stilova i unapređivanja roditeljskih vještina. Stoga su, s osvrtom na proučene slučajeve, u periodu od godine dana na koliko se mjera uobičajeno izriče, roditelji mogli pohađati terapiju, majke koje se bore s ovisnosti pokazati dodatnu inicijativu za liječenjem, dobrovoljno se uputiti na liječenje od alkoholizma ili revnije odlaziti na susrete u Klub liječenih alkoholičara. Kada bismo probleme s kojima se roditelji bore i zapravo su glavni uzrok svih njihovih životnih i obiteljskih poteškoća na vrijeme spriječili, preventivno djelujući, spasili bismo mnoge obitelji. Ipak, ni u jednom od proučenih slučajeva, roditelji nisu pokazali potrebnu volju za rješavanje vlastitih problema, koristeći navedene mogućnosti liječenja ili drugog oblika stručne pomoći.

U pogledu *određivanja mjere oduzimanja prava roditelju da živi s djetetom i odgajaga*, koja je određena u svim slučajevima, posebno ističemo upitnost opetovanog izricanja mjere nakon preispitivanja okolnosti. U velikom broju slučajeva, roditelji kontinuirano ne ostvaruju uvjete za ponovni život s djetetom, pritom ne pružajući opravdane razloge za isto. Analizirajući obrađene slučajeve, primjećujemo kako je u većini slučajeva mjera zaštite i dobrobiti djeteta iz članka 111. ObZ-a bila izricana više od jedne godine zaredom, što znači da je nakon isteka vremena na koje je mjera određena, centar za socijalnu skrb predložio te sud preispitujući okolnosti zaključio kako postoje osnove za opetovanim izricanjem iste mjere. Provedeći analizu nad pregledanim spisima, utvrđujemo kako se

⁶⁰ ObZ čl. 110. st. 3.

mjera oduzimanja prava na život i odgoj djeteta primjenjivala opetovano u rasponu od dvije do trinaest godina. S obzirom na zakonski predviđene razloge primjene mjere oduzimanja prava roditeljima na život s djetetom, možemo primijetiti kako svoje izvorište imaju u raznovrsnim razlozima, no kao najprisutnije ističemo ovisnost roditelja, loše materijalne uvjete te psihološke probleme roditelja.

a) Ovisnost roditelja

U proučenim slučajevima, ovisnost se pojavljuje kao najčešći razlog koji roditelje onemogućava u pružanju adekvatne skrbi o djeci. Podjednako je prisutna ovisnost o alkoholu i teškim drogama, koja se u analiziranim slučajevima proteže u periodima od jednog desetljeća pa sve do dvadeset i pet godina, tijekom kojih neki roditelji negiraju postojanje ovisnosti. Smatramo kako bismo mogli pod grubu zlorabu roditeljskih prava i dužnosti, koja je temeljem članka 114. ObZ-a pretpostavka za lišenje roditelja roditeljske skrbi, podvesti određene činjenice utvrđene u predmetima u kojima je prisutna ovisnost roditelja. Tako bi grubim kršenjem roditeljskih dužnosti i odgovornosti mogli navesti primjer majke koja ostavlja igle za drogiranje u kupaonici, nadohvat djeci. Potom slučaj u kojem otac svjedoči kako je majka često znala dovoditi svoje društvo kući gdje su se svi zajedno drogirali uz prisutstvo djeteta u susjednoj sobi. Također, iznosimo primjer majke koja se dugi niz godina pokušava izliječiti, no stalno iznova biva hospitalizirana zbog zlouporabe supstitucijske terapije te u posljednjoj fazi oporavka odlučuje o odlasku u komunu, te izražava želju da za sobom povede i dijete.

Ovisnost bilo koje vrste u svim slučajevima rezultira povećim obiteljskim teškoćama i ostvaruje snažan negativan utjecaj na djecu. S obzirom na to, zadržavanje djeteta u takvoj obitelji trebalo bi biti nedopustivo jer zanemarujući odgoj i psihosocijalni razvoj takve djece, društvo riskira reprodukciju društveno neprihvatljivih pojedinaca. Uzevši u obzir da društvo postavlja granicu nulte stope tolerancije na različite vrste ovisnosti, posebice ovisnosti o teškim drogama, bez obzira na činjenicu provođenja obveznog liječenja ovih majki te uzimajući u obzir činjenicu da je ono u većini slučajeva neuspješno, smatramo kako bi svaku, pa i najmanju izloženost djece osobama koje su ovisnici ili su na bilo koji način ugrožena od utjecaja ovisnika i njihovog ovisničkog ponašanja, trebalo smatrati grubim kršenjem i zlorabom roditeljske odgovornosti, dužnosti i prava. Mišljenja smo kako je u ovakvim slučajevima potrebna odlučnija i stroža reakcija nadležnih centara za socijalnu skrb, kako bi u konačnici sudovi lišavali roditelje roditeljske skrbi.

b) Loši materijalni uvjeti

U analiziranim slučajevima gdje se kao važan problem protežu loši materijalni uvjeti, koji roditeljima i djeci stvaraju egzistencijalne probleme, većinom govorimo o roditeljima koji su nezaposleni dugi niz godina. Problem u takvim slučajevima je u dugotrajnoj stagnaciji bez poboljšanja uvjeta na strani roditelja, kod koje se logično postavlja pitanje opravdanosti ponovnog izricanja mjere. Tako je u jednom slučaju, mjera produljivana u razdoblju od trinaest godina jer roditelji kontinuirano nisu stvarali uvjete za povratak djeteta u obitelj. Kao pozitivniji primjer spominjemo slučaj majke, koja je dulji period živjela u nezadovoljavajućim egzistencijalnim uvjetama te je kroz određeno vrijeme čak bila i beskućnik. Temeljem toga, centar za socijalnu skrb pokrenuo je postupak za lišenje majke roditeljske skrbi, da bi naknadno, otprilike dvije godine poslije, majka poboljšala obiteljske prilike i suradnju s centrom za socijalnu skrb što je rezultiralo promjenom prijedloga centra za socijalnu skrb te prijedlogom za ponovno izricanje mjere oduzimanja prava na život i odgoj djeteta, umjesto mjere lišenja roditeljske skrbi. Ovaj posljednji slučaj ističemo u nadi kako centar za socijalnu skrb neće u svakom pojedinom slučaju blagonaklono gledati razlog nezaposle-

nosti kao opravdan razlog, prilikom preispitivanja okolnosti za ponovnim izricanjem mjere oduzimanja roditeljima prava na život s djetetom, jer bi se na taj način, kako je izloženo, mjera mogla primjenjivati unedogled. Naime, ukoliko se kao u analiziranom slučaju, mjera oduzimanja roditeljima prava na život s djetetom primjenjuje u periodu duljem od jednog desetljeća za koje vrijeme dijete boravi u ustanovi, postavlja se pitanje adekvatne zaštite čitavog niza dječjih prava. U prilog navedenome, mogli bismo ostvariti poveznicu s ranije navedenim slučajem iz sudske prakse Ustavnog suda Republike Hrvatske u kojemu je majka lišena roditeljske skrbi zbog povrede obveze uzdržavanja djeteta s kojim ne živi.⁶¹ Tom prilikom, Ustavni sud navodi kako pojam roditeljske skrbi obuhvaća i uzdržavanje kao pravo i dužnost roditelja, koji su roditelji dužni ostvarivati prema svom maloljetnom djetetu. Poveznicu s ovim slučajem mogli bismo ostvariti iako nezaposlenost nije zakonska povreda, a uzdržavanje jest. Naime, u analiziranim slučajevima u kojima postoje neodgovarajući materijalni uvjeti, roditelji ne ostvaruju adekvatnu skrb u egzistencijalnoj sferi djeteta te time povrjeđuju čitav niz prava djeteta, primjerice pravo na skrb za zdravlje i život⁶² te pravo na sigurnost i odgoj djeteta.⁶³ Mišljenja smo kako zbog nedostatnih materijalnih uvjeta, prilikom kojih roditelji sustavno ne poduzimaju nikakve radnje niti pokazuju volju za promjenom kroz dulji period, centar za socijalnu skrb mora biti inicijator promjena. Navedeno ponajprije potkrepljujemo odredbama ObZ-a, kojima se kao primjer zlorabe, odnosno grubog kršenja roditeljskih dužnosti, odgovornosti i prava navodi nestvaranje adekvatnih uvjeta za život s djetetom u roku godine dana od izricanja mjere oduzimanja prava na život i odgoj djeteta i nedostatak skrbi roditelja za osnovne životne potrebe djeteta s kojim živi.

c) Psihički problemi roditelja

Kao sljedeću skupinu razloga za primjenu mjere oduzimanja prava na život s djetetom, navodimo postojanje psihičke bolesti, koja je u svim takvim slučajevima postojala na strani majke. Bilježimo slučajeve suicidalnog ponašanja majke, majke djelomično lišene poslovne sposobnosti te majke izrazito snižene inteligencije, izložene partnerovom nasilju. U svim tim slučajevima, roditeljima su opetovano izricane mjere oduzimanja prava na život i odgoj djeteta, temeljem zanemarivanja, nasilja i verbalnog zlostavljanja. Tako kao primjer nasilja navodimo slučaj obitelji u kojem majka i najstari sin trpe sustavno nasilje od oca u razdoblju od devet godina. No, problem se javlja u činjenici majčine nemogućnosti raskidanja odnosa s ocem nasilnikom, čime izlaže svoje petero djece nasilju. Navedeno ponašanje može se podvesti pod primjenu odredbe ObZ-a, kojom se kao primjer zlorabe, odnosno grubog kršenja roditeljskih dužnosti, prava i odgovornost navodi provođenje tjelesnog ili duševnog nasilja nad djetetom.

Potom, u navedenim slučajevima, uočavamo i primjer zlorabe, odnosno grubog kršenja roditeljskih dužnosti, prava i odgovornost koji se očituje u propustu roditelja da u roku od tri mjeseca skrbe o djetetu s kojim ne žive, budući da djeca nakon smještaja u ustanovu ostvaruju kontakte s roditeljima, koji variraju s obzirom na njihovo psihičko stanje. No, primjetno je kako se s vremenom takvi kontakti sve više prorjeđuju i naposljetku izostaju, dok pritom sama djeca pokazuju nezadovoljstvo takvim odnosima. Također, u navedenim slučajevima gotovo svi roditelji pokazuju nedostatan kapacitet i volju za dovođenje u red stambenih prilika, kojima bi omogućili suživot s djecom ponajviše zbog lošeg ili varirajućeg psihičkog stanja. Osvrćući se na slučaj majke djelomično lišene poslovne sposobnosti, ističemo očevu nedostatnu brigu o djetetu, ponajprije vidljivu u nedostatku kontakata s djetetom (otac je pet puta kontaktirao djevojčicu u četiri godine). Iako je navedeni otac

⁶¹ Presuda Ustavnog suda Republike Hrvatske br. U-III/3526/2010 od dana 30.06.2011., v. bilj. 52.

⁶² ObZ čl. 87. st. 1.

⁶³ ObZ čl. 87. st. 2.

na kraju lišen roditeljske skrbi, reakcija centra za socijalnu skrb nastupila je, po našem mišljenju, nepravodobno. Naime, osnova za primjenu odredbe ObZ-a kojom je propisano da će se roditelj lišiti roditeljske skrbi ukoliko dulje od tri mjeseca ne skrbi o djetetu s kojim ne živi, ispunjena je više puta, s obzirom na neredovite kontakte oca s djetetom.

Iako je svaki slučaj potrebno promatrati zasebno, ne možemo se oteti dojmu da svi slučajevi imaju neke zajedničke crte. Stoga obraćamo pozornost na: opetovano izricanje mjere oduzimanja roditeljima prava da žive s djetetom i odgajaju ga nakon preispitivanja okolnosti može li se ostvariti povratak djeteta u obitelj, smještaj djeteta većinom u ustanove u najranijoj dobi i njihovo zadržavanje u ustanovi u prosjeku tri do četiri godine, relativno slaba emocionalna privrženost roditeljima koji ih prosječno posjećuju u ustanovama jednom tjedno ili provode s djecom vikende, a tijekom tjedna obavljaju kratkotrajne telefonske razgovore. Također zamjetna je i poražavajuća činjenica kako se u trenutku odlaska djeteta u udomiteljsku obitelj, kontakti s djecom postepeno prorjeđuju i u nekim slučajevima u potpunosti nestaju, a djeca u udomiteljskoj obitelji uglavnom bilježe očekivani napredak u odgojnom, obrazovnom i socijalnom smislu. Krajnji cilj, a to je povratak djeteta u obitelj niti u jednom slučaju nije zabilježen, a u par slučajeva je u postupku lišavanje roditeljske skrbi ili je i dalje na snazi mjera oduzimanja roditeljima prava na život s djetetom. Zaključno govoreći, ističemo potrebu utvrđivanja najboljeg interesa djeteta u svakom pojedinom slučaju, a kako bismo ostvarili legitiman cilj zaštite prava i sloboda, zdravlja i morala djeteta. Dakle, i psihičku bolest roditelja potrebno je promatrati s gledišta mjere i intenziteta razornog utjecaja psihičke bolesti na pravilan rast i razvoj djeteta. Iako i u ovim slučajevima pronalazimo osnove za primjenu odredbe o lišenju roditelja roditeljske skrbi, takvu mjeru u pojedinim slučajevima centar za socijalnu skrb u pravilu ni ne predlaže. Štoviše, u pojedinim slučajevima u kojima ju i predlaže, takav prijedlog dolazi prekasno.

III. Postojanje prekršajne ili kaznene presude

Kao slijedeći problem, ističemo slučajeve u kojima su roditelji u kaznenom ili prekršajnom postupku proglašeni krivima zbog povrede dječjih prava te analiziramo kako su navedene činjenice utjecale na odluku o primjeni obiteljskopravne mjere.

Prvotno, navodimo nekoliko slučajeva u kojima su roditelji osuđeni zbog počinjenja kaznenog djela zapuštanja i zlostavljanja djeteta ili maloljetne osobe propisanog Kaznenim zakonom iz 1997.⁶⁴ Kao razlozi za primjenu navedene odredbe navode se grubo zanemarivanje dužnosti zbrinjavanja ili odgoja djeteta od roditelja, posvojitelja, skrbnika ili druge osobe. Tako je protiv jedne majke pokrenut kazneni postupak temeljem navedenog članka, a nakon djetetovog pada s trećeg kata. Nakon pokretanja kaznenog postupka, nadalje je nastavljeno s primjenom mjere nadzora nad izvršavanjem roditeljske skrbi, kao i prije pokretanja kaznenog postupka. Po proteku više od godinu dana od pokretanja kaznenog postupka, primijenjena je mjera oduzimanja prava na život s djetetom, s obzirom da je majka i na druge načine ugrožavala razvoj djeteta, između ostalog ostavljanjem narkomanskih igala po stanu. Majka je proglašena krivom zbog počinjenja kaznenog djela te joj je uz uvjetnu kaznu zatvora izrečena sigurnosna mjera obveznog liječenja od alkohola.

Poseban slučaj je primjer uhićenja majke te podizanja optužnog prijedloga za vrijeme primjene mjere oduzimanja prava na život s djetetom. Naime, tijekom provođenja zajedničkog vikenda majke i djeteta, sukladno načinu susreta i druženja određenim sudskom presudom, intervenirala je policija jer je majka odbijala vratiti dijete u ustanovu. S obzirom da ju je policija zatekla u etiliziranom stanju, uhićena je te je protiv nje pokrenut kazneni postupak zbog zlostavljanja i zanemarivanja djeteta. Tijekom postupka utvrđeno

⁶⁴ aKazneni zakon NN 110/1997, 27/1998, 50/2000, 129/2000, 84/2005, 51/2001, 111/2003, 190/2003, 105/2004, 71/2006, 110/2007, 152/2008 (dalje: KZ/97), čl. 213. st. 1.

je kako je majka prema djetetu primjenjivala neprimjerene odgojne metode te kako je djetetu nasiljem uzrokovala lakše tjelesne ozljede, majci je izrečena uvjetna kazna zatvora te je preporukom centra za socijalnu skrb krenula na psihosocijalni tretman. Međutim, mjera oduzimanja prava na život s djetetom i nadalje se nastavila primjenjivati. Analizirale smo i slučaj u kojemu je majka proglašena krivom zbog prosjačenja s djetetom, sukladno odredbi KZ/97,⁶⁵ nakon čega se i nadalje nastavio primjenjivati nadzor nad izvršavanjem roditeljske skrbi. Naime, navedenim člankom propisano je kažnjavanje roditelja, posvojitelja, skrbnika ili druge osobe koja zlostavlja dijete, prisiljava ga na rad neadekvatan životnoj dobi, prisiljava ga na pretjerani rad, prisiljava ga na prosjačenje ili ga navodi na drugo ponašanje koje šteti razvitku djeteta. Međutim, nejasno je zašto centar za socijalnu skrb u navedenom slučaju nije primijenio mjeru oduzimanja prava roditelju na život s djetetom, s obzirom da je odredbom čl. 111. st. 2. ObZ-a kao izričit primjer za primjenu navedene mjere predviđeno i nesprječavanje djeteta u prosjačenju, a u navedenom slučaju majka je prosjačila s djetetom.

S obzirom da se svi analizirani slučajevi odnose na razdoblje primjene Kaznenog zakona iz 1997. godine, potrebno je upozoriti kako je u Kaznenom zakonu iz 2013. godine⁶⁶ došlo do promjene u nazivu odredbe. Osim što su odredbe sada sistematizirane pod kaznena djela protiv braka, obitelji i djece, navedeni opis protupravnog postupanja sada čini kazneno djelo Povrede djetetovih prava te je regulirano člankom 177.⁶⁷ U usporedbi s prethodnim zakonskim uređenjem, koji je kao razlog za primjenu navedene odredbe navodio grubo zanemarivanje dužnosti zbrinjavanja ili odgoja djeteta, Kazneni zakon iz 2013. godine mijenja formulaciju u grubo zanemarivanje dužnosti podizanja, odgoja i obrazovanja djeteta. Međutim, sankcije za navedeno kazneno djelo nisu se promijenile u novom Kaznenom zakonu.

Nadalje, navodimo i dva primjera pokretanja prekršajnog postupka protiv majki zbog nasilničkog ponašanja prema djeci, a sukladno članku 4. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji.⁶⁸ Obje majke su presudama Prekršajnog suda proglašene krivima te osuđene na uvjetnu kaznu zatvora. U prvom slučaju, protiv majke je optužni prijedlog podignut zbog psihičkog nasilja i to za vrijeme primjene mjere oduzimanja prava na život s djetetom te je uz uvjetnu kaznu zatvora, majka osuđena i na obvezni psihosocijalni tretman povodom psihičkog nasilja u obitelji. Nasilje se dogodilo za vrijeme razdoblja primjene mjere oduzimanja prava na život s djetetom, no dijete je povjereno u srodničko udomiteljstvo te je nadalje živjelo u istom kućanstvu s majkom, neovisno o primijenjenoj mjeri. I nakon pokretanja postupka te donošenja prekršajne presude, nastavila se primjenjivati jednaka mjera obiteljskopravne zaštite. U drugom slučaju, tjelesno i psihičko nasilje se dogodilo za vrijeme zajedničkog života djeteta i majke te je nakon osude na uvjetnu kaznu zatvora te izricanja mjere zabrane približavanja majke djetetu na sto metara udaljenosti u razdoblju od šest mjeseci, centar za socijalnu skrb predložio izricanje mjere oduzimanja prava na život roditelja s djetetom.

U vezi s pokretanjem prekršajnog ili kaznenog postupka, navodimo odredbu ObZ-a, kojom je propisana dužnost suda, pred kojim se neki od navedenih postupaka vodi, o obavještanju centra za socijalnu skrb te suda koji je nadležan za izricanje mjera za zaštitu prava i dobrobiti djeteta o pokrenutim postupcima. Ujedno, propisano je kako će se nakon pravomoćnosti odluke u navedenim postupcima, ista također dostaviti centru za socijalnu skrb te sudu nadležnom za izricanje obiteljskopravnih mjera.⁶⁹ Jednako tako,

⁶⁵ KZ/97 čl. 213. st. 3.

⁶⁶ Kazneni zakon NN 125/2011, 144/2012 (dalje: KZ)

⁶⁷ KZ čl. 177.

⁶⁸ Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji NN 137/2009, 14/2010, 60/2010, čl. 4.

⁶⁹ ObZ čl. 108. st. 4., čl. 108. st. 5.

Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji također navodi obvezu nadležnog suda u slučajevima u kojima se kao žrtva pojavljuje dijete, za obavještanjem ustanove socijalne skrbi radi poduzimanja mjere za zaštitu prava i dobrobiti djeteta.⁷⁰ U nekoliko navedenih slučajeva, primjećujemo kako centri za socijalnu skrb nakon zaprimanja obavijesti o pokretanju kaznenog, odnosno prekršajnog postupka, nisu predložili promjenu mjere za zaštitu prava i dobrobiti djeteta te se prema roditeljima nastavila primjenjivati jednaka mjera kao i prije. U navedenim slučajevima, riječ je o roditeljima koji su i prije počinjenja kaznenog, odnosno prekršajnog djela, postupali protivno djetetovim pravima te im je upravo temeljem toga i izrečena mjera za zaštitu prava i dobrobiti djeteta. Smatramo kako bi u slučaju pokretanja ponajprije kaznenog, a zatim i prekršajnog postupka, centri za socijalnu skrb trebali poduzeti sve mjere predostrožnosti kako bi za vrijeme trajanja postupka dijete bilo zaštićeno. Ponajprije, ukoliko se prije počinjenja djela primjenjuje nadzor nad izvršavanjem roditeljske skrbi te se zatim pokrene kazneni postupak protiv roditelja radi grubog kršenja djetetovih prava, smatramo kako bi, uvažavajući specifične okolnosti svakog slučaja, trebalo razmotriti primjenu mjere oduzimanja prava roditelju na život s djetetom. Također, ukoliko se prije počinjenja kaznenog, odnosno prekršajnog djela provodi mjera oduzimanja prava na život s djetetom te se zatim utvrdi kako roditelj i dalje grubo krši roditeljska prava, štoviše u tolikoj mjeri da se pokreće kazneni, odnosno prekršajni postupak, smatramo kako bi se novonastale okolnosti morale uvažiti te kako bi se mjera koja se primjenjuje trebala pomno preispitati. Kao primjer, pozivamo se na ranije navedeni slučaj u kojemu je dijete povjereno na čuvanje i odgoj u srodničko udomiteljstvo, no i dalje živi u zajedničkom kućanstvu s majkom, iako se mjera primjenjuje. S obzirom na kršenje djetetovih prava te pokretanje prekršajnog postupka radi psihičkog nasilja majke prema djetetu, smatramo kako bi trebalo razmotriti način primjene navedene mjere, odnosno osigurati smještaj djeteta izvan zajedničkog kućanstva s majkom, a na način kako to nalaže mjera oduzimanja prava na život s djetetom.

S obzirom da se u većini navedenih slučajeva, prilikom počinjenja djela, već primjenjivala neka od mjera obiteljskopravne zaštite, postavlja se pitanje treba li centru za socijalnu skrb stvarno poticaj za preispitivanje izrečene mjere nakon nastanka sumnje da je počinjeno neko kazneno, odnosno prekršajno djelo? Naime, prilikom primjene mjere oduzimanja prava roditelja na život s djetetom, a ponajprije prilikom primjene mjere nadzora nad izvršavanjem roditeljske skrbi, stručnjaci centra za socijalnu skrb imaju uvid u obiteljske prilike, barem donekle. Samim time, mjere koje se primjenjuju bi se trebale preispitivati sa svakom promjenom navedenih okolnosti, sa svakim utvrđenjem daljnjih kršenja djetetovih prava. Zasigurno da bi pokretanje kaznenog, odnosno prekršajnog postupka trebalo dovesti do nužnog preispitivanja mjere koja se primjenjuje prema roditelju, no smatramo kako je u određenim slučajevima moguća i ranija, pravodobnija reakcija centra za socijalnu skrb. Također, ukazujemo na to da se neke okolnosti počinjenih kaznenih, odnosno prekršajnih djela mogu podvesti pod primjenu odredbe ObZ-a, kojim su propisane primjeri zlorabe i grubog kršenja roditeljske odgovornosti, dužnosti i prava. Tako su navedene okolnosti bile razlog za primjenu nekih od odgovarajućih odredbi Kaznenog zakona, Prekršajnog zakona ili Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji, no nisu dovele do primjene odredbe ObZ-a, kojom su propisane pretpostavke za lišenje roditelja roditeljske skrbi. Dakle, ukoliko je na nedvojbena način, odnosno kaznenom/prekršajnom presudom utvrđeno postupanje roditelja, koje se može podvesti pod primjenu navedenih odredbi, zašto se ne preispituje i mogućnost primjene mjere lišenja roditeljske skrbi?

⁷⁰ Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji čl. 6. st. 3.

IV. Sudske odluke o vremenu i načinu susreta i druženja roditelja s djecom

Krajnji cilj izdvajanja djeteta iz obitelji je ponovno ostvarivanje obiteljskih veza i povratak djeteta u biološku obitelj. Stoga će sud u odluci o izricanju mjere oduzimanja prava roditelja na život s djetetom, odrediti način i vrijeme susreta i druženja djeteta s roditeljima, a sukladno članku 113. stavku 2. ObZ-a. S obzirom na proučene spise, ističemo kako centar za socijalnu skrb, ovisno o zatečenom stanju i emocionalnoj povezanosti u obitelji, predlaže sudu donošenje odluke o susretima i druženjima roditelja s djecom. Kod višegodišnjih kontinuiranih razdoblja primjene mjere, primjećuju se odstupanja roditelja od modaliteta viđanja, tako da kroz određena razdoblja djecu viđaju češće, dok ih određena razdoblja viđaju rijetko, često i manje od razdoblja određenog sudskom odlukom. Shodno tome, određena susreta i druženja kreću se u rasponu od svakodnevnih do određenja susreta roditelja s djetetom dva do tri puta mjesečno. Što se tiče urednog ostvarivanja kontakata određenih sudskom odlukom, isti ovise o svakom pojedinom slučaju. Vezano uz to, ističemo slučaj u kojemu je majci oduzeto pravo na život s djetetom i odgoj djeteta te je dijete povjereno srodniku na čuvanje i odgoj, no majka i dalje živi u istom kućanstvu s djetetom, čime se dovodi u pitanje svrhovitost izrečene mjere. Ujedno, u pojedinim slučajevima roditelji izražavaju nezadovoljstvo, jer nisu u mogućnosti češće posjećivati djecu. Radi se o djeci smještenoj izvan mjesta prebivališta roditelja, kojima financijske prilike ne dopuštaju češće posjete. U tim slučajevima, roditelji pokazuju inicijativu za posjećivanjem djece u ustanovi, pa smo mišljenja kako bi na neki način država trebala osigurati način ili sredstva ne bi li se roditeljima olakšalo viđanje djece.

Također, zamijetili smo slučaj u kojemu su roditelji s vremenom sve rjeđe posjećivali dijete te su nakon njegova premještanja iz ustanove u udomiteljsku obitelj u potpunosti izostali kontakti s majkom i ocem. Centar za socijalnu skrb je u navedenom slučaju predložio smanjenje susreta i druženja na jedan susret mjesečno sa svakim roditeljem u kojem slučaju roditelji niti to nisu ispoštovali. Sukladno tome, mišljenja smo kako su se ostvarile pretpostavke za lišenje roditelja roditeljske skrbi, određene člankom 114. ObZ-a u kojemu se kao primjer zlorabe, odnosno grubog kršenja roditeljske odgovornosti, dužnosti i prava navodi nepridržavanje mjera koje je radi zaštite prava i dobrobiti djeteta prethodno donijelo državno tijelo. Takvo postupanje smatramo nelogičnim i nesvrshodnim za krajnji cilj, a to je zadržavanje i poboljšanje obiteljskih odnosa i povratka djeteta u obitelj. S tim u vezi, ne možemo se ne zapitati zašto roditelji ne pokazuju dodatnu inicijativu, pa uz sudski određene susrete i druženja, ne posjećuje dijete tijekom tjedna u vrijeme posjeta prema pravilima ustanove ili temeljem dogovora s udomiteljima? Naime, izvršavanje sudske odluke susreta i druženja je bitan segment kojim roditelji mogu pokazati inicijativu i volju za ostvarenje uvjeta povratka djeteta u obitelj, ponajprije imajući na umu kako socijalni radnici imaju izravan uvid u učestalost posjeta roditelja.

Bitno je istaknuti i često lošu suradnju ustanove i roditelja, koja se prvenstveno očituje kroz jednosmjernu komunikaciju na relaciji ustanova - roditelj. U nekoliko slučajeva, ustanova je imala problema s kontaktiranjem roditelja zbog neprijavljivanja promjene adrese ili nemogućnošću kontaktiranja istih. Također, neki roditelji ne postupaju u skladu s dogovorom s ustanovom, što se kroz primjer očituje kao vraćanje djeteta u ustanovu izvan dogovorenog vremena. Smatramo kako bi se i ova okolnost morala vrednovati prilikom procjenjivanja dobrobiti djeteta te daljnje primjene mjere. Stoga, upozoravamo na nužnost konzistentnije primjene odredbi Obiteljskog zakona. I iz ove je perspektive vidljiva ključna uloga socijalnih radnika u pravilnoj procjeni i predlaganju adekvatnih zaštitnih mjera.

U nastavku donosimo statističku analizu primjenjenih mjera oduzimanja roditeljima prava na život s djetetom te mjere lišenja roditeljske skrbi kroz petogodišnje razdoblje, a u svrhu ostvarivanja uvida u praksu centara za socijalnu skrb na području cijele države.

4. Statistički podaci o primjeni mjera za zaštitu prava i dobrobiti djeteta

Kako bi utvrdili koliko se u praksi primjenjuju obrađene mjere - mjera oduzimanja prava roditelju na život s djetetom i mjera lišenja roditeljske skrbi, autorice su proučile godišnja izvješća Ministarstva socijalne politike i mladih o primjenjivim pravima socijalne skrbi u razdoblju od pet godina, odnosno od 2009. godine do 2013. godine.⁷¹

Tablica 1. Primjena represivnih mjera za zaštitu prava i dobrobiti djeteta

	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Broj odluka suda o oduzimanju prava roditelju da živi sa svojim djetetom	587	641	684	684	759
Broj djece čijim je roditeljima oduzeto pravo da žive s njima	864	892	1.048	1.088	1.240
Broj odluka o vraćanju prava roditelju da živi sa svojim djetetom	59	40	39	55	49
Broj prijedloga centra za oduzimanjem roditeljske skrbi	177	168	211	237	360
Broj djece za čije je roditelje pokrenut postupak oduzimanja roditeljske skrbi	263	338	381	467	600
Broj odluka suda o vraćanju roditeljske skrbi	13	159	220	63	18

Iz Tablice 1. vidljivi su podaci o broju sudskih odluka o oduzimanju prava roditeljima da žive sa svojim djetetom te podredno o broju djece čijim je roditeljima oduzeto pravo na život s djecom. Razlika između navedene dvije kategorije je to što prva polazi s roditeljskog aspekta, dok druga polazi s aspekta djeteta. Navedeno znači da prva kategorija obuhvaća roditelje prema kojima je primjenjeno navedeno pravo, neovisno o tome radi li se o roditelju kojem je sudskom odlukom oduzeto pravo na život s jednim ili više djece, dok druga kategorija razjašnjava prema koliko je djece mjera točno primjenjena. Također, vidljivo je kako je broj sudskih odluka o primjeni mjere oduzimanja prava roditelju na život s djetetom u rastu svake godine te je sukladno tome u rastu i broj djece čijim je roditeljima oduzeto pravo da žive s njima. Gledajući prosjek broja sudskih odluka o primjeni navedene mjere u razdoblju od 2009.-2013. godine, utvrđujemo kako je prosječan broj izrečenih sudskih odluka u godini dana bio 671. U odnosu na broj prijedloga za oduzimanje roditeljske skrbi, primjećujemo kako godišnje razlike broja prijedloga nisu prevelike, s iznimkom 2013. godine kada je predloženo izricanje mjere čak u 360 slučajeva. Prosječan broj prijedloga za lišenjem roditeljske skrbi, gledajući kroz petogodišnje razdoblje, iznosi 230. Promatrajući razliku između broja slučajeva u kojima je primijenjena mjera oduzimanja prava na život s

⁷¹ Godišnje statističko izvješće o primjenjivim pravima socijalne skrbi u 2009. godini, Godišnje statističko izvješće o primjenjivim pravima socijalne skrbi u 2010. godini, Godišnje statističko izvješće o primjenjivim pravima socijalne skrbi u 2011. godini, Godišnje statističko izvješće o primjenjivim pravima socijalne skrbi u 2012. godini, Godišnje statističko izvješće o primjenjivim pravima socijalne skrbi u 2013. godini, izvješća su dostupna na: http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/socijalna_skrb/statisticka_izvjescia

djetetom naspram mjere lišenja roditeljske skrbi, primjećujemo kako je razlika znatna. Tako je u 2011. godini ta razlika najizraženija. Konkretno govoreći, u navedenoj godini donesene su čak 684 odluke o oduzimanju prava roditeljima na život s djetetom, dok je centar za socijalnu skrb podnio samo 211 prijedloga za lišenje roditeljske skrbi. Navedeno se zasigurno može objasniti težinom posljedica koje primjena mjere lišenja roditeljske skrbi povlači. Iako i mjera oduzimanja prava roditeljima na život s djetetom dovodi do posljedice teške za život roditelja i djeteta – izdvajanje djeteta iz obitelji, navedena mjera se ipak smatra privremenim rješenjem dok se ne omogući povratak djeteta u obitelj. Promatrajući navedene podatke, primjećujemo kako je broj odluka o vraćanju prava roditelju da živi sa djetetom zabrinjavajuće nizak te u nesuglasju sa svrhom same mjere. Ukoliko je svrha mjere smještaj djeteta izvan obitelji dok se unutar obitelji ne stvore uvjeti za pravilan odgoj djeteta, nije li godišnji broj odluka kojim se roditeljima vraća pravo na život s djetetom u odnosu na godišnji broj odluka o oduzimanju prava na život s djetetom preнизak?

Naspram mjere oduzimanja prava roditelju na život s djetetom, mjera lišenja roditeljske skrbi u pravilu bi trebala biti trajna te bi se nakon njene primjene, djeci trebao omogućiti skladan rast i razvoj. Međutim, promatrajući broj odluka o vraćanju roditeljske skrbi u Tablici 1. primjećujemo kako godišnji broj izrečenih odluka znatno varira. Tako je 2011. godine, broj sudskih odluka o vraćanju roditeljske skrbi premašio broj prijedloga centra za lišenjem roditeljske skrbi. No, gledajući 2009. godinu i 2013. godinu, primjećujemo kako broj izrečenih sudskih odluka o vraćanju roditeljske skrbi nije veći od dvadeset odluka godišnje. U odnosu na godine u kojima je broj sudskih odluka o vraćanju roditeljske skrbi znatno visok, naglašavamo kako nismo uvjereni da je toliki broj roditelja nakon donošenja odluke o lišenju roditeljske skrbi, stvorio uvjete za vraćanje roditeljske skrbi. Naprotiv, smatramo da su navedena znatna odstupanja te prevelik broj takvih odluka, dokaz stihijskog načina provođenja mjere lišenja roditeljske skrbi. Ipak, radi se o mjeri koja bi po svojim učincima trebala biti trajna. Stoga je dužnost centra za socijalnu skrb, prije podnošenja prijedloga za lišenje roditelja roditeljske skrbi, dobro razmotriti sve okolnosti slučaja, kako bi se spriječila provizorna situacija u kojoj bi se dijete našlo, ukoliko bi se roditelje lišilo roditeljske skrbi te bi im se potom roditeljska skrb vratila. Ujedno, držimo kako bi se prilikom preispitivanja primjene mjere lišenja roditeljske skrbi, a povodom zahtjeva roditelja lišenih roditeljske skrbi, s posebnom pažnjom trebalo pristupiti promijenjenim okolnostima, koje roditelji navode kao razlog za donošenje odluke o vraćanju roditeljske skrbi.

Tablica 2. Prijavljeni slučajevi zlorabe i grubog zanemarivanja roditeljskih dužnosti i prava

	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Broj prijavljenih slučajeva grubog zanemarivanja roditeljskih dužnosti i prava	3.109	3.339	2.858	2.487	3.107
Broj prijavljenih slučajeva zlorabe roditeljskih dužnosti i prava	2.374	2.383	2.401	1.654	2.097
Ukupan broj prijavljenih slučajeva	5.483	5.722	5.259	4.141	5.204

Iz Tablice 2. vidimo kako razlike u broju prijava zlorabe i grubog zanemarivanja roditeljskih dužnosti i prava između godina nisu velike, uz iznimku 2012. godine kada je broj prijavljenih slučajeva bio nešto manji od prijašnjih godina, no zanemarivo za cjelokupnu analizu. Broj prijavljenih slučajeva potrebno je povezati s brojem prijedloga centra za oduzimanje roditeljima prava na roditeljsku skrb. Naime, kao što je već rečeno, grubo zanemarivanje roditeljskih dužnosti i prava te zloraba roditeljskih dužnosti i prava pretpostavke

su za oduzimanje roditeljima prava na roditeljsku skrb. Međutim, uočavamo znatnu razliku između broja godišnjih prijava zlorabe i grubog zanemarivanja roditeljskih dužnosti i prava te prijedloga centara za socijalnu skrb za oduzimanje roditeljske skrbi. Tako je u 2009. godine usprkos 5.483 prijave, centar za socijalnu skrb predložio lišenje roditeljske skrbi samo u odnosu na 177 roditelja. U preostalim godinama, razlike između broja prijava centru za socijalnu skrb te prijedloga centra za lišenje roditeljske skrbi su također poprilične te u sličnom omjeru kao i u 2009. godini.

Međutim, treba istaknuti kako dio prijava zasigurno nije utemeljen te da u odnosu na njih, centri za socijalnu skrb ne poduzimaju nikakve radnje, ukoliko utvrde da za isto nema potrebe. Također, valja istaknuti kako su neki roditelji zasigurno prijavljeni više puta centru za socijalnu skrb u jednoj godini. Kao primjer možemo navesti slučajeve u kojima će više tijela u istoj godini prijaviti grubo zanemarivanje djeteta od strane roditelja (npr. tako prijavu centru za socijalnu skrb mogu podnijeti djelatnici vrtića koje dijete pohađa i zdravstvena ustanova u kojoj je dijete bilo na pregledu) ili kada će roditelj u istoj godini više puta biti prijavljen zbog zlorabe roditeljskih prava i dužnosti (npr. roditelj može u istoj godini prvotno biti prijavljen zbog tjelesnog nasilja, a kasnije zbog duševnog nasilja nad djetetom). No, uzimajući u obzir i dio neutemeljenih prijava te veći broj prijava u odnosu na jednog roditelja, smatramo kako i dalje postoji znatna razlika između broja preostalih prijava te poduzimanja konkretnih mjera od strane centara za socijalnu skrb. Ponovno je potrebno osvrnuti se na odredbu čl. 108. ObZ-a koja propisuje način postupanja centra za socijalnu skrb nakon primitka obavijesti o kršenju djetetovih prava. Centar za socijalnu skrb po primitku takve obavijesti dužan je ispitati slučaj i poduzeti mjere za zaštitu djetetovih prava. Ukoliko toliki broj prijava zlorabe ili grubog zanemarivanja roditeljskih dužnosti i prava ne dovodi do pokretanja postupka radi lišenja roditeljske skrbi, zasigurno dovodi do primjene nekih od blažih mjera obiteljskopravne zaštite ili ukoliko je prijava nastupila za vrijeme primjene neke od mjera obiteljskopravne zaštite, dovodi do daljnje primjene iste mjere obiteljskopravne zaštite. Međutim, opravdanje za takvo postupanje nije vidljivo iz ObZ-a. Štoviše, ObZ pobliže navodi intenzitet pogrešaka roditelja, koje dovode do primjene pojedinih mjera obiteljskopravne zaštite. S obzirom da je ObZ-om propisana primjena mjere lišenja roditeljske skrbi u slučajevima kada roditelj zlorabi ili grubo krši roditeljsku odgovornost, dužnosti i prava, vjerujemo kako postoji nelogičnost u postupanju centara za socijalnu skrb. Naime, pretpostavljajući kako centri za socijalnu skrb ne zanemaruju, već reagiraju na prijave o grubom zanemarivanju i zlorabi roditeljskih dužnosti i prava, postavljamo pitanje zašto u toliko malom broju slučajeva reagiraju primjenom adekvatne mjere obiteljskopravne zaštite, odnosno predlaganjem mjere lišenja roditeljske skrbi? Dakle, ukoliko se nakon prijave grubog zanemarivanja i zlorabe roditeljskih dužnosti i prava primijeni mjera oduzimanja roditeljima prava da žive s djetetom ili mjera nadzora nad izvršavanjem roditeljske skrbi, adekvatne zakonske odredbe nisu primijenjene. Navedeno smatramo neprihvatljivim, ponajprije zbog štetnog utjecaja kojeg neadekvatna mjera obiteljskopravne zaštite može proizvesti djetetu. No, nepravilno primjenjivanje pravnih normi zasigurno dovodi i do slabljenja učinkovitosti pravnog sustava te dovodi do pitanja svrhe primjene prava.

Nakon izloženih statističkih podataka, ukratko ćemo se osvrnuti na posljedicu primjene mjere lišenja roditeljske skrbi. Po pravomoćnosti sudske odluke o lišenju roditeljske skrbi, ostvaruju se pretpostavke za posvojenje djeteta bez pristanka roditelja, lišenih roditeljske skrbi. Navedeno je vidljivo iz članka 130. ObZ-a kojim je propisano da za posvojenje nije potreban pristanak roditelja koji je lišen roditeljske skrbi, potpuno lišen poslovne sposobnosti i koji je maloljetan, a nije sposoban shvatiti značenje posvojenja. Stoga, za posvojenje djeteta čiji su roditelji lišeni roditeljske skrbi neće biti potreban pristanak roditelja. Dakle, polazeći od činjenice kako se mjera lišenja roditeljske skrbi primjenjuje u malom

broju slučajeva, a koju smo izvele iz proučenih godišnjih izvješća te potkrijepile tvrdnjama uočenim prilikom provođenja istraživanja, smatramo kako je na centru za socijalnu skrb odgovornost za davanje inicijative za primjenu mjere lišenja roditeljske skrbi i omogućavanje posvojenja navedene djece. U slučajevima djece kojima roditelji ne pružaju adekvatnu roditeljsku skrb u tolikoj mjeri da time grubo krše njihove dužnosti i prava, dužnost je sustava da djeci omogući normalan i skladan razvoj u funkcionalnoj obitelji. U većini takvih slučajeva, a uzetvi u obzir čitav niz prava djece, koja se adekvatno ne mogu ostvariti izvan obiteljskog okruženja, zasigurno je u najboljem interesu djeteta omogućiti mu novi život u posvojiteljskoj obitelji.

5. Zaključak

Cilj autorica u ovom radu bio je prikazati jedan dio praktičnog funkcioniranja sustava socijalne skrbi i to u dijelu koji se odnosi na primjenu mjera obiteljskopravne zaštite. Provedenim istraživanjem, uočili smo da, iako su primjetne relativno brze reakcije centara za socijalnu skrb nakon inicijalne dojave o povredama prava djeteta, sama primjena mjera je u praksi nedovoljno razrađena.

Polazeći od primjene mjere upozorenja roditelja na pogreške i propuste u skrbi i odgoju djeteta te mjere nadzora nad izvršavanjem roditeljske skrbi, smatramo kako se kvalitetna zakonodavna rješenja koja roditeljima omogućuju rješavanje obiteljskih problema, nedovoljno primjenjuju u praksi. Potrebno je dodatno motivirati roditelje na rješavanje problema u svrhu prevencije eskaliranja poteškoća u obitelji neodgovarajućim roditeljstvom. Zatim, sudskim izricanjem mjere oduzimanja prava roditelju na život i odgoj djeteta, oživotvoruje se svrha privremenog izdvajanja djeteta iz nepovoljnog obiteljskog okruženja pod uvjetom postojanja nužnosti za istim. Ono što je primjetno je upitnost dugotrajne primjene navedene mjere, ponajprije u slučajevima kada postoje okolnosti koje opravdavaju primjenu odredbe članka 114. ObZ-a, kojom se izriče mjera lišavanja roditeljske skrbi. Napominjemo kako se u praksi ne bi smjelo dopuštati da se dugi niz godina opetovano izriče mjera oduzimanja prava roditelju na život i odgoj djeteta kada se inicijativa roditelja sastoji u verbalizaciji obećanja bez konkretnih akcija i poduzimanja radi stvarnog povratka djeteta u obitelj. Promatrajući odredbu članka 114. ObZ-a kojom su propisane pretpostavke za lišenje roditeljske skrbi, smatramo kako postoji mogućnost šireg tumačenja odredbe o zlorabi ili grubom kršenju roditeljske odgovornosti, dužnosti i prava posebice u slučajevima roditelja dugogodišnjih ovisnika, kao i osoba s dijagnosticiranim psihičkim bolestima. S time u vezi, bitno je napomenuti slučajeve u kojima roditelji tri mjeseca, čak i više, ne skrbe o djetetu s kojim ne žive. Iako je u takvim slučajevima, Centar za socijalnu skrb najčešće naposljetku pokrenuo postupak lišenja roditeljske skrbi, postavlja se pitanje nepravodobne reakcije te posljedice iste po dijete, s obzirom da su postupci za lišenje roditeljske skrbi najčešće pokretani nakon što roditelj dvije ili više godina ne bi kontaktirao dijete, iako se zlorabom, odnosno grubim kršenjem roditeljskih odgovornosti, dužnosti i prava smatraju slučajevi u kojima roditelj dulje od tri mjeseca ne skrbi o djetetu s kojim ne živi.

Nije nemoguće shvatiti težinu posljedica podnošenja prijedloga za lišenje roditeljske skrbi budući da njegovim podnošenjem i izricanje mjere, socijalni radnici na sebe preuzimaju teret donošenja odluke o sudbini djeteta. Ipak, nakon provedenog istraživanja, pitamo se možemo li dovesti u pitanje dosljedno provođenje zakonskih ovlasti centra za socijalnu skrb, a u odnosu na primjenu mjere lišenja roditeljske skrbi. Navedeno potkrijepujemo statističkim izvješćima kojima smo utvrdili nesrazmjer između prijavljenih slučajeva zlorabe i grubog kršenja roditeljskih dužnosti, odgovornosti i prava naspram podnesenih prijedloga za lišenje roditeljske skrbi. Smatramo da bi se centar za socijalnu skrb češće trebao odlučivati na pokretanje postupka za lišenje prava na roditeljsku skrb, naravno u

slučajevima kada to okolnosti opravdavaju te time omogućiti djetetu posvojenje i život u zdravijem obiteljskom okruženju.

Također, i dalje je potrebno intenzivirati proces deinstitucionalizacije, s obzirom da je vidljiv negativan utjecaj institucije, posebice na djecu starosne dobi do tri godine. Djeca smještena u institucije od najranije dobi pokazuju dodatne poteškoće u socijalizaciji, ponašanju, odgoju, uspjehu i zainteresiranosti za školu od djece koja odrastaju u obiteljskom okruženju, jer zapravo utjecaj okruženja blagotvorno utječe na djetetov oporavak. U tu svrhu potrebno je dodatno motivirati i educirati potencijalne udomitelje kako bi se lakše nosili s teškim izazovom odgoja djece koja potječu iz disfunkcionalnih bioloških obitelji. U odnosu na deinstitucionalizaciju, ističemo kako je ista istaknuta kao jedan od ciljeva Plana deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba, koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj, 2011. – 2016. (2018.) Ministarstva socijalne politike i mladih.

Za kraj, željeli bismo istaknuti socijalnu i humanu dimenziju zahtjevnog zanimanja socijalnog radnika. Radi se o profesiji koja je među najizloženijima stresu na radu i sagorijevanju, a kao najčešći stresori navode se radno opterećenje, nedostatak vremena te balans profesionalne i radne uloge.⁷² Nadodali bismo još, kako nakon dugogodišnjeg radnog iskustva i susretanja sa specifičnim skupinama društva s kojima se prosječan čovjek ne susreće tako često ili se uopće ne susreće, socijalni radnici zasigurno moraju razviti daljnje specifične vještine kako bi na adekvatan način pristupili složenim situacijama s kojima se u obavljanju svoje djelatnosti često susreću.

Kako društvo postavlja moralna i pravna pravila dajući time primjer pojedincu, zaključujemo kako društvo uvijek svoje norme mora odrediti tako da postupajući po tim pravilima ono uvijek postupa bolje od pojedinca. U tom smislu, nadležna državna tijela zajedno sa zakonodavcem morala bi postaviti visoke standarde postupanja, konzistentno ih provoditi i ne odstupati od njih, osim u opravdanim slučajevima.

Aspects of Family law regarding the separation of child from its parents

The family unit is under special protection by the state and legal systems as a pillar of society. A number of children's rights are protected by the Constitution and applicable legislative provisions in the Republic of Croatia in accordance with international standards. The aim of this paper is to show how the competent authorities proceed while administering two repressive measures of family law protection - taking away the parents' rights to live with a child and the deprivation of the right to parental custody, as well as the advantages and disadvantages of specific instances of out-of-home child care which is the consequence of said measures. With an overview to the carried out research, the authors state the perceived lack of logic as well as the inconsistent application of legislative provisions and the need for a more decisive reaction from the competent authorities. The authors substantiate the conclusions drawn on the basis of research with statistical data.

Keywords: best interest of a child, measures for protecting the rights and welfare of children, taking away the parents' rights to live with a child and rear it, deprivation of the right to parental custody, out-of-home child care

⁷² O. DRUŽIĆ LJUBOTINA, LJ. FRIŠČIĆ, Profesionalni stres kod socijalnih radnika: izvori stresa i sagorijevanje na poslu, Ljetopis socijalnog rada, 2014., 21(1), str. 24 - 25.